

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών
Σχολή Διεθνών Σπουδών Επικοινωνία & Πολιτισμού
Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών

Π.Μ.Σ. Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Ειδίκευση: Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Βιώσιμη Ανάπτυξη

**«Ο πληθυσμός της Γης
ως παράγοντας βιώσιμης ανάπτυξης»**
Διπλωματική Εργασία

Γέρμανος Γεώργιος του Αθανασίου

A.M. 1212M069

Επιβλέπων: Καθηγητής Γρηγόριος Τσάλτας

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	2
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΜΕΡΟΣ Α: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ & ΘΕΩΡΙΕΣ	11
Κεφάλαιο 1: Δημογραφικές μεταβολές.....	12
1.1 Απογραφή του πληθυσμού	12
1.2 Η εξέλιξη του πληθυσμού και οι παράγοντες που την επηρέασαν	13
1.3 Εκτιμήσεις για το μέλλον	18
Κεφάλαιο 2: Θεωρίες για τον πληθυσμό.....	21
2.1 Θεωρία του Μάλθους.....	21
2.2 Θεωρία του βέλτιστου πληθυσμού.....	24
2.3 Θεωρία της δημογραφικής μετάβασης.....	25
ΜΕΡΟΣ Β: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	28
Κεφάλαιο 3: Δημογραφικές πολιτικές των κρατών	29
3.1 Ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα κράτη.....	29
3.2 Παγκόσμιες συσκέψεις για τον πληθυσμό	31
3.3 Πολιτικές για τον πληθυσμό σε παγκόσμιο επίπεδο	34
3.3.1 Μέγεθος του πληθυσμού	34
3.3.2 Πληθυσμιακή γήρανση.....	35
3.3.3 Γονιμότητα	37
3.3.4 Αναπαραγωγική υγεία, οικογενειακός προγραμματισμός & τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης	38
3.3.5 Υγεία και θνησιμότητα.....	40
3.3.6 Μετανάστευση.....	41
3.4 Πληθυσμιακές πολιτικές & πληθυσμιακοί «γίγαντες».....	44
3.4.1 Η «πολιτική του ενός παιδιού» στην Κίνα	44
3.4.2 Ο έλεγχος του πληθυσμού στην Ινδία	49
Κεφάλαιο 4: Δημογραφικές μεταβολές και βιώσιμη ανάπτυξη.....	52
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	60

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ	67
Α. ΒΙΒΛΙΑ	67
Β. ΑΡΘΡΑ	68
Γ. ΚΕΙΜΕΝΑ – ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ – ΕΚΘΕΣΕΙΣ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ.....	70
Δ. ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ	70

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Ελληνικές

ΗΠΑ:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΗΕ:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΕΒ:	Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών

Ξενόγλωσσες

AIDS:	Acquired Immunodeficiency Syndrome
FAO:	Food and Agriculture Organization
MDGs:	Millennium Development Goals
SDGs:	Sustainable Development Goals
UN:	United Nations
UNPD:	United Nations Population Division
UNFPA:	United Nations Population Fund

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στον 21^ο αιώνα είναι αυτή της επίτευξης **βιώσιμης ανάπτυξης**. Με τον όρο βιώσιμη ανάπτυξη αναφερόμαστε, σύμφωνα με το πιο διαδεδομένο ορισμό, στην «*ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες*»¹. Περαιτέρω ανάλυση του όρου οδηγεί σε μια τρισδιάστατη υπόσταση του φαινομένου, δηλαδή, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης συνδέεται ταυτόχρονα με την έννοια της **οικονομικής μεγέθυνσης**, την έννοια της **κοινωνικής προόδου** και την έννοια της **περιβαλλοντικής προστασίας**². Επισημαίνεται δε ότι οι τρεις αυτοί πυλώνες της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης έχουν την ίδια βαρύτητα, δηλαδή δεν υφίσταται ουδεμία μορφή ιεράρχησης μεταξύ τους.

Με άλλα λόγια, για να ζήσει αξιοπρεπώς ένας άνθρωπος πάνω στον πλανήτη Γη, και ταυτόχρονα να διασφαλίσει ότι και οι απόγονοί του θα ζήσουν το ίδιο αξιοπρεπώς στο μέλλον, υπάρχει μια (σχετικά μεγάλη) λίστα από παράγοντες τους οποίους θα πρέπει να λάβει ένας παρατηρητής - μελετητής υπόψη του, που θα πρέπει να κινούνται σε ικανοποιητικά ή ελάχιστα ποσοτικά επίπεδα.

Από τη μια πλευρά ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και μερικοί ακόμη οργανισμοί παγκόσμιας εμβέλειας, συμφώνησαν ότι πρέπει να επιτευχθούν ορισμένα ελάχιστα ποσοστά σε οκτώ (8) μεγάλες κατηγορίες. Η προσπάθεια αυτή, που έχει χρονικό ορίζοντα το 2015, έγινε γνωστή ως «**οι Στόχοι της Χιλιετίας**»³:

- (α) εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας,
- (β) επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης,
- (γ) προώθηση της ισότητας των φύλων και ενίσχυση των γυναικών,
- (δ) μείωση της παιδικής θνησιμότητας,
- (ε) βελτίωση της υγείας των μητέρων,

¹ Ο ορισμός αυτός εμπεριέχεται στην αναφορά με τίτλο «Το κοινό μας Μέλλον» που παρέδωσε η πρωθυπουργός της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland, από τη θέση της προέδρου της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1987, βλ. Συμβούλιο ΣΕΒ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Περὶ Βιώσιμης Ανάπτυξης, 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.sevbcso.org.gr/about_sustainable_development (τελευταία πρόσβαση 27/08/2014)

² βλ. Τσάλτας, Γ., Αναπτυξιακό φαινόμενο και τρίτος κόσμος, Αθήνα, 2010, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 248

³ <http://www.unmillenniumproject.org/goals/index.htm> (United Nations Millennium Project)

- (στ) καταπολέμηση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών,
- (ζ) διασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας,
- (η) θεμελίωση παγκόσμιας συνεργασίας για ανάπτυξη.

Εικόνα 1 Οι "Στόχοι της Χίλιετίας" για τους οποίους συμφώνησαν οι χώρες μέλη του Ο.Η.Ε. και 23 οργανισμοί

Από την άλλη πλευρά, όμως, επειδή οι στόχοι αυτοί επικεντρώνονται κυρίως σε άμεσες παρεμβάσεις με μετρήσιμα αποτελέσματα στο πολύ κοντινό μέλλον (και επειδή έχουμε ήδη φτάσει στο 2014 χωρίς να διαφαίνεται επίτευξη των στόχων μέχρι το 2015, όπως ήταν η αρχική επιδίωξη), η έκθεση της **Παγκόσμιας Διάσκεψης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη «Rio+20»⁴** έκανε για πρώτη φορά αναφορά σε «**Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης**» (**Sustainable Development Goals**). Μακροπρόθεσμους, δηλαδή, στόχους βελτίωσης της κατάστασης σε τομείς και έννοιες όπως:

⁴ βλ. United Nations, GA, Resolution 66/288, The future we want, 27/07/2012

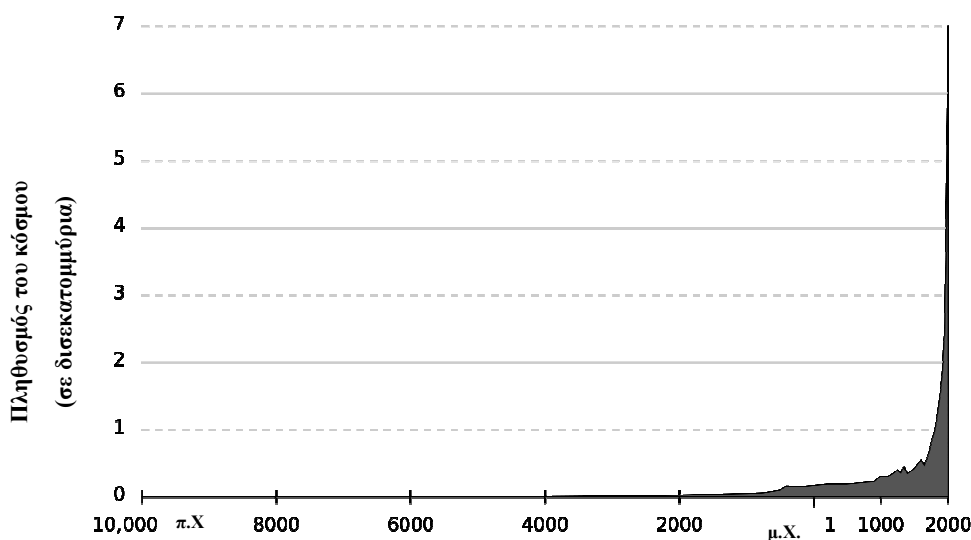
- ❖ μείωση της φτώχειας,
- ❖ ασφάλεια τροφίμων και βιώσιμη γεωργία,
- ❖ νερό και υγιεινή,
- ❖ ενέργεια,
- ❖ βιώσιμος τουρισμός,
- ❖ βιώσιμες μεταφορές,
- ❖ βιώσιμες πόλεις και κατοικίες,
- ❖ υγεία και πληθυσμοί,
- ❖ προώθηση της πλήρους και παραγωγικής εργασίας,
- ❖ κοινωνική προστασία,
- ❖ ωκεανοί και θάλασσες,
- ❖ μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη,
- ❖ ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες,
- ❖ περικόλιστα αναπτυσσόμενα κράτη,
- ❖ μείωση κινδύνων καταστροφών,
- ❖ κλιματική αλλαγή,
- ❖ δάση,
- ❖ βιοποικιλότητα,
- ❖ ερημοποίηση,
- ❖ υποβάθμιση της γης,
- ❖ ξηρασία,
- ❖ χημικά και απορρίμματα,
- ❖ βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή,
- ❖ μεταλλεύματα,
- ❖ εκπαίδευση,
- ❖ ισότητα των φύλων και ενίσχυση του ρόλου της γυναίκας⁵.

Ουδείς, βέβαια, μπορεί να ισχυριστεί ότι οι στόχοι αυτοί δεν είναι προς τη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιδιώκεται να μελετηθεί η επίδραση μιας πολύ ιδιαίτερης μεταβλητής στις προσπάθειες για επίτευξη βιώσιμης

⁵ βλ. Loewe, M., Post 2015: How to Reconcile the Millennium Development Goals (MDGs) and the Sustainable Development Goals (SDGs)?, Briefing Paper 18/2012, German Development Institute, σελ. 2, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://post2015.files.wordpress.com/2013/01/loewe-2012-post-2015-mdgs-and-sdgs-english.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 27/08/2014)

ανάπτυξης. Μιας μεταβλητής που σχετίζεται άμεσα με όλους τους «Στόχους της Χιλιετίας» και αρκετές από τις έννοιες που συζητούνται ως «Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης», με τρόπο σύνθετο και πολύπλοκο. **Η μεταβλητή αυτή είναι ο πληθυσμός του πλανήτη.**

Ο αριθμός των ανθρώπων της Γης εν έτει 2014 έχει ξεπεράσει τα **7,1 δισεκατομμύρια**⁶. Η μεταβλητή του πληθυσμού φαίνεται να ακολουθεί μια εκθετική πορεία, στο πέρασμα του χρόνου, η οποία αποτυπώνεται στο ακόλουθο *Διάγραμμα 1*.

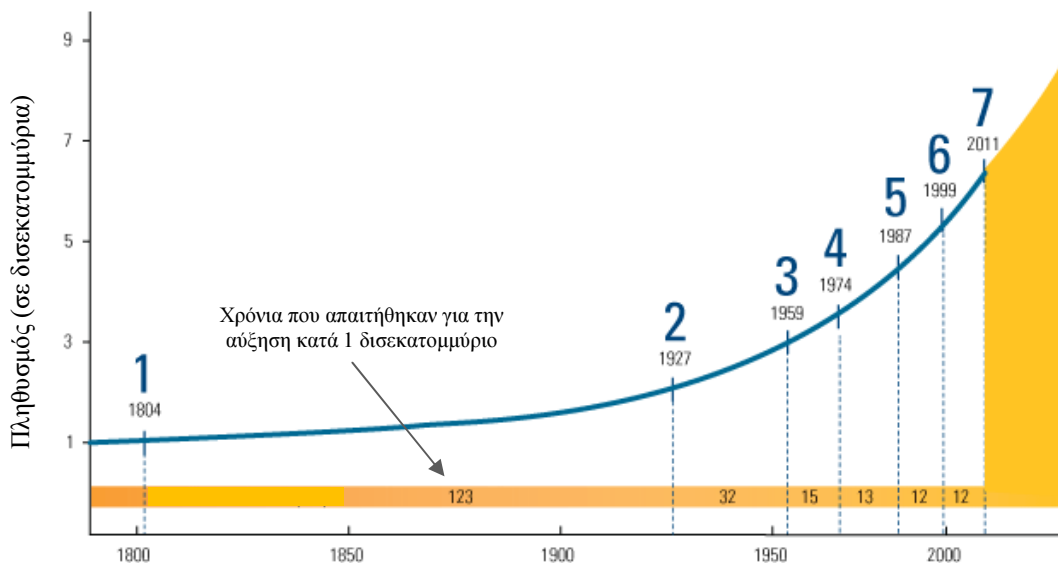
Διάγραμμα 1 Ο πληθυσμός του κόσμου από 10.000 π.Χ. έως το 2.000 μ.Χ.

Πηγή: <http://www.operatorchan.org/>

Το θέμα του πληθυσμού, ωστόσο, είναι ευρύτερο, καθώς μπορεί ο αριθμός των 7 δισεκατομμυρίων να ακούγεται τρομακτικός, αλλά υπάρχουν πολλά άλλα στοιχεία που χαρακτηρίζουν έναν πληθυσμό, όπως το φύλο, η ηλικία, ο τόπος κατοικίας ή το μορφωτικό επίπεδο, και όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι χρήσιμο να μελετηθούν περαιτέρω για την κατανόηση του.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο πληθυσμός της Γης έφτασε το 1 δισεκατομμύριο το 1804, τα 2 δισεκατομμύρια το 1927, τα 3 δισεκατομμύρια το 1959, τα 4 το 1974, τα 5 το 1987, τα 6 το 1999 και τα 7 το 2011, όπως φαίνεται και στο *Διάγραμμα 2*.

⁶ βλ. United Nations Population Fund (UNFPA), Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics, 2013, p. 17

Διάγραμμα 2 Απεικόνιση των ετών που ο πληθυσμός της γης σημείωσε αύξηση κατά 1 δισεκατομμύριο

Πηγή: <http://www.usfunds.com>

Λαμβάνοντας υπόψη τα εξής δεδομένα, ήτοι:

- οι ποσότητες των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων φθίνουν και πρέπει να κατανεμηθούν σε μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων,
- το περιβάλλον επιβαρύνεται από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες (καύση γαιανθράκων, υλοτομία, υπεραλίευση θαλασσών κ.λπ.)⁷,
- η παραγωγή τροφίμων εξαρτάται άμεσα από την κλιματική αλλαγή, αφού λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη αλλάζει η μορφολογία των πρόσφορων για καλλιέργεια και κτηνοτροφία εδαφών (λιώσιμο πάγων των πόλων – άνοδος στάθμης της θάλασσας, ερημοποίηση εύφορων περιοχών κ.λπ.)⁸,
- οι άνθρωποι ζουν περισσότερο, σε σχέση με το παρελθόν, χάρη στις επιστημονικές ανακαλύψεις στον τομέα της υγείας (μείωση θνησιμότητας, έκρηξη γεννήσεων)⁹,

⁷ βλ. Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γ., Διεθνής Προστασία του περιβάλλοντος, Αθήνα, 1990, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 53 κ.ε.

⁸ βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Κλιματικές αλλαγές: οι επιπτώσεις τους στις παράκτιες ζώνες και η αναγκαιότητα προσαρμογής, στο Τσάλτας, Γ. (επιμ.), Αειφορία και περιβάλλον, Ο νησιωτικός χώρος στον 21ο αιώνα, Αθήνα, 2005, Εκδόσεις Σιδέρη

⁹ βλ. Vallin, J., Ο πληθυσμός της Γης, Αθήνα, 1989, Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 44-61

- οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες αναγκάζουν ή επιτρέπουν σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού να μεταναστεύσει (είτε διασυνοριακή μετακίνηση είτε εσωτερική αλλαγή τόπου κατοικίας), ώστε να παρατηρούνται φαινόμενα έντονης αστικοποίησης,

κρίνεται επιβεβλημένο η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης να μελετηθεί και από τη σκοπιά των πληθυσμιακών μεταβολών του πλανήτη¹⁰.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της παρούσας εργασίας, θα αναζητηθούν οι απαντήσεις στα ακόλουθα ερωτήματα:

- πρώτον, ποιοι παράγοντες επιδρούν στη δημογραφική μεταβολή του πλανήτη,
- δεύτερον κατά πόσο είναι αναγκαίες και αποτελεσματικές οι εφαρμοζόμενες δημογραφικές πολιτικές, από τη σκοπιά των ανεπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών και από τη σκοπιά του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και
- τρίτον αν ο απρόβλεπτα αυξανόμενος αριθμός των κατοίκων του πλανήτη αποτελεί εμπόδιο για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης.

Στο Μέρος Α της ανά χείρας εργασίας παρουσιάζονται η εξέλιξη του πληθυσμού της γης, η επίδραση παραγόντων που οδήγησαν σε αξιοσημείωτες αλλαγές και οι εκτιμήσεις για τη μελλοντική πορεία του αριθμού των ανθρώπων στον πλανήτη (Κεφάλαιο 1). Ακολούθως, παρουσιάζονται τρεις βασικές θεωρίες αναφορικά με την εξέλιξη του πληθυσμού ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο πρέπει να προκαλεί ανησυχία η απρόβλεπτη αύξηση του αριθμού των ανθρώπων (Κεφάλαιο 2). Στο Μέρος Β της εργασίας αναλύονται οι δημογραφικές πολιτικές που εφάρμοσαν και εφαρμόζουν τα κράτη του κόσμου (Κεφάλαιο 3) και εν συνεχεία επιχειρείται η σύνδεση της μεταβλητής του πληθυσμού με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης (Κεφάλαιο 4). Στο τέλος διαμορφώνονται συνολικά συμπεράσματα για τη δυνατότητα επίτευξης βιώσιμης ανάπτυξης αξιοποιώντας τις θετικές συνέπειες των πληθυσμιακών μεταβολών. □

¹⁰ βλ. Ρουμελιώτης, Π., Προς έναν πολυπολικό κόσμο, Αθήνα, 2009, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, σελ. 555-578

ΜΕΡΟΣ Α: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ & ΘΕΩΡΙΕΣ

Κεφάλαιο 1: Δημογραφικές μεταβολές

Αναμφίβολα, οι αριθμοί γύρω από πληθυσμιακά δεδομένα του παρελθόντος δε μπορούν να επιβεβαιωθούν για το σύνολο του πληθυσμού της Γης, ωστόσο σήμερα οι οργανωμένες κοινωνίες των ανθρώπων έχουν αναπτύξει τεχνικές για την ακριβή μέτρηση του πλήθους των ανθρώπων στη Γη.

1.1 Απογραφή του πληθυσμού

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να γίνει μια σύντομη αναφορά στον τρόπο μέτρησης του πληθυσμού της Γης, της απογραφής, και σε ορισμένες δυσκολίες που σχετίζονται με τη μέθοδο μέτρησης των πληθυσμών. Στόχος της απογραφής είναι να αποτυπωθούν με ακρίβεια αφενός ο αριθμός των κατοίκων ενός Κράτους και αφετέρου μια σειρά από άλλα δεδομένα για κάθε άτομο, όπως για παράδειγμα ο τόπος κατοικίας, το φύλο, η ημερομηνία γέννησης, η οικογενειακή κατάσταση, το επάγγελμα και το μορφωτικό επίπεδο. Τα δεδομένα αυτά αξιοποιούνται ποικιλοτρόπως από τα Κράτη. Η διαδικασία, ωστόσο, της συλλογής τους δεν είναι τόσο απλή και συχνά η εικόνα του πληθυσμού παρουσιάζεται αλλοιωμένη.

Η αλλοίωση, αυτή, μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους: στις κλιματικές ή γεωλογικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα, ώστε να είναι εξαιρετικά δύσκολο για τον απογραφέα να περιηγηθεί σε μια περιοχή, στην άρνηση συνεργασίας των απογραφομένων με τον απογραφέα λόγω αναλφαβητισμού, στην άγνοια της πραγματικής ημερομηνίας γέννησής των απογραφομένων (π.χ. λόγω έλλειψης ληξιαρχικών καταγραφών).

Στις λίστες των απογραφών δεν καταγράφονται, εξάλλου, μετανάστες που έχουν εισέλθει στη χώρα στερούμενοι νομίμων εγγράφων ή άτομα που μπορεί να ταξιδεύουν συχνά για επαγγελματικούς λόγους και μπορεί κατά την ημέρα της απογραφής να βρίσκονται σε διαφορετική τοποθεσία από αυτή της μόνιμης κατοικίας τους. Ακόμα πιο δύσκολο είναι να πραγματοποιηθεί απογραφή του πληθυσμού σε περιοχές όπου σημειώνονται εχθροπραξίες (είτε σε εθνικό είτε σε διεθνικό επίπεδο)¹¹.

¹¹ βλ. Rollet, C., Ο πληθυσμός του πλανήτη – 6,5 δις σήμερα, αύριο πόσα;, Μετάφραση Κολαΐτη Ρίτα, 2007, Κασταλία Εκδόσεις, σελ. 10 - 11

Πριν εστιάσουμε, όμως στις μελλοντικές εξελίξεις, κρίνεται αναγκαίο να γίνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή, από την αρχαιότητα έως σήμερα, για να μελετηθούν οι παράγοντες που επηρέασαν την πορεία του αριθμού των ανθρώπων και οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού της Γης και κυρίως την εκτίναξή του από το 1800 και έπειτα.

1.2 Η εξέλιξη του πληθυσμού και οι παράγοντες που την επηρέασαν

Ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει περάσει από διάφορες περιόδους αύξησης από την έναρξη του πολιτισμού γύρω στο 10.000 π.Χ.. Η αρχή του πολιτισμού συμπίπτει χρονικά με την υποχώρηση των πάγων, αμέσως μετά το τέλος της τελευταίας εποχής των παγετώνων. Εκτιμάται ότι από 1 έως 5 εκατομμύρια άνθρωποι, κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες, κατοίκησαν στη Γη την περίοδο πριν τη νεολιθική επανάσταση, όταν η ανθρώπινη δραστηριότητα πέρασε από το κυνήγι και τη συλλογή καρπών στο πρωταρχικό στάδιο της γεωργίας¹².

Γύρω στο 8.000 π.Χ., στην αυγή της εποχής της γεωργίας, ο πληθυσμός της Γης εκτιμάται περίπου στα 5 εκατομμύρια. Στις επόμενες χιλιετίες υπήρξε μια αύξηση του πληθυσμού, ο ρυθμός της οποίας εκτοξεύθηκε γύρω στο 1.000 π.Χ.. Κοντά στο 1 π.Χ. η Γη αριθμούσε σχεδόν 250 εκατομμύρια ανθρώπους¹³.

Ο λοιμός του Ιουστινιανού υπήρξε η αιτία για τη μείωση του πληθυσμού της Ευρώπης κατά 50% ανάμεσα στο 541 και τον 8^ο μ.Χ. αιώνα¹⁴. Μικρή αύξηση παρατηρήθηκε γύρω στο 800 μ.Χ.. Βέβαια, συχνά υπήρχαν απρόβλεπτες μεταβολές, κυρίως εξαιτίας των ασθενειών, με χαρακτηριστικότερο το «Μαύρο Θάνατο» κατά τον 14^ο αιώνα. Εξαιτίας του «Μαύρου Θανάτου» εκτιμάται ότι ο πληθυσμός της Γης μειώθηκε από 450 εκατομμύρια, σε 350-375 εκατομμύρια έως το 1400 μ.Χ.. Στην Ευρώπη το 1340 εκτιμάται ότι ζούσαν περίπου 70 εκατομμύρια άνθρωποι. Ο πληθυσμός της επέστρεψε στα επίπεδα αυτά περίπου 200 χρόνια αργότερα¹⁵. Η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται σε

¹² βλ. Tellier, L.-N., *Urban world history: an economic and geographical perspective*, 2009, Presses de l'Université du Québec, p. 26

¹³ βλ. Rollet, C., *όπ. π.*, σελ. 28-29

¹⁴ βλ. Plague, *Plague Information, Black Death Facts, News, Photos* - National Geographic, available at <http://science.nationalgeographic.com/science/health-and-human-body/human-diseases/plague-article.html> (Retrieved: 27/08/2014)

¹⁵ βλ. Rollet, C., *όπ. π.*, σελ. 29

μεγάλο βαθμό στα νέα καλλιεργήσιμα είδη που έφεραν οι Ισπανοί κατακτητές από την Αμερική τον 16^ο αιώνα¹⁶.

Εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου, ο πληθυσμός της Κίνας κατά την ίδρυση της δυναστείας των Μινγκ το 1368 μ.Χ. άγγιζε τα 60 εκατομμύρια, ενώ με το τέλος της, το 1644 μ.Χ., τα 150 εκατομμύρια. Στην αμερικάνικη ήπειρο, εκτιμάται ότι το 1500 μ.Χ. ζούσαν 50 έως 100 εκατομμύρια άνθρωποι¹⁷.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ Ευρωπαίων εξερευνητών και πληθυσμών του υπόλοιπου κόσμου ήταν η αιτία για το ξέσπασμα σοβαρών επιδημιών. Ευρήματα δείχνουν ότι το 90% των θανάτων των ντόπιων πληθυσμών της Αμερικής, μετά την ανακάλυψή της, προκλήθηκε από ασθένειες που προέρχονταν από τη γηραιά ήπειρο, όπως ευλογιά, ιλαρά και γρίπη. Ενώ, δηλαδή, οι Ευρωπαίοι στο πέραςμα των χρόνων είχαν αναπτύξει ανοσία στις ασθένειες αυτές, οι ιθαγενείς πληθυσμοί αποδεκατίστηκαν εξαιτίας τους¹⁸.

Εικόνα 2 Μεγάλο μέρος των γηγενών πληθυσμών της αμερικανικής ηπείρου έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας των ασθενειών που έφεραν μαζί τους οι Ευρωπαίοι εξερευνητές

Πηγή <http://www.scienceclarified.com>

¹⁶ βλ. McNeill, J.-R., The Columbian Exchange, UNC School of Education, available at <http://www.learnnc.org/lp/editions/nchist-twoworlds/1866> (Retrieved: 27/08/2014)

¹⁷ βλ. Biraden, J.-N., L' évolution du nombre des hommes, Population et Sociétés, No. 394, 2003, p. 2

¹⁸ βλ. Cook, N.-D., Born to Die: Disease and New World Conquest, 1492-1650, New York, 1998, ed. Cambridge University Press, pp. 17-19

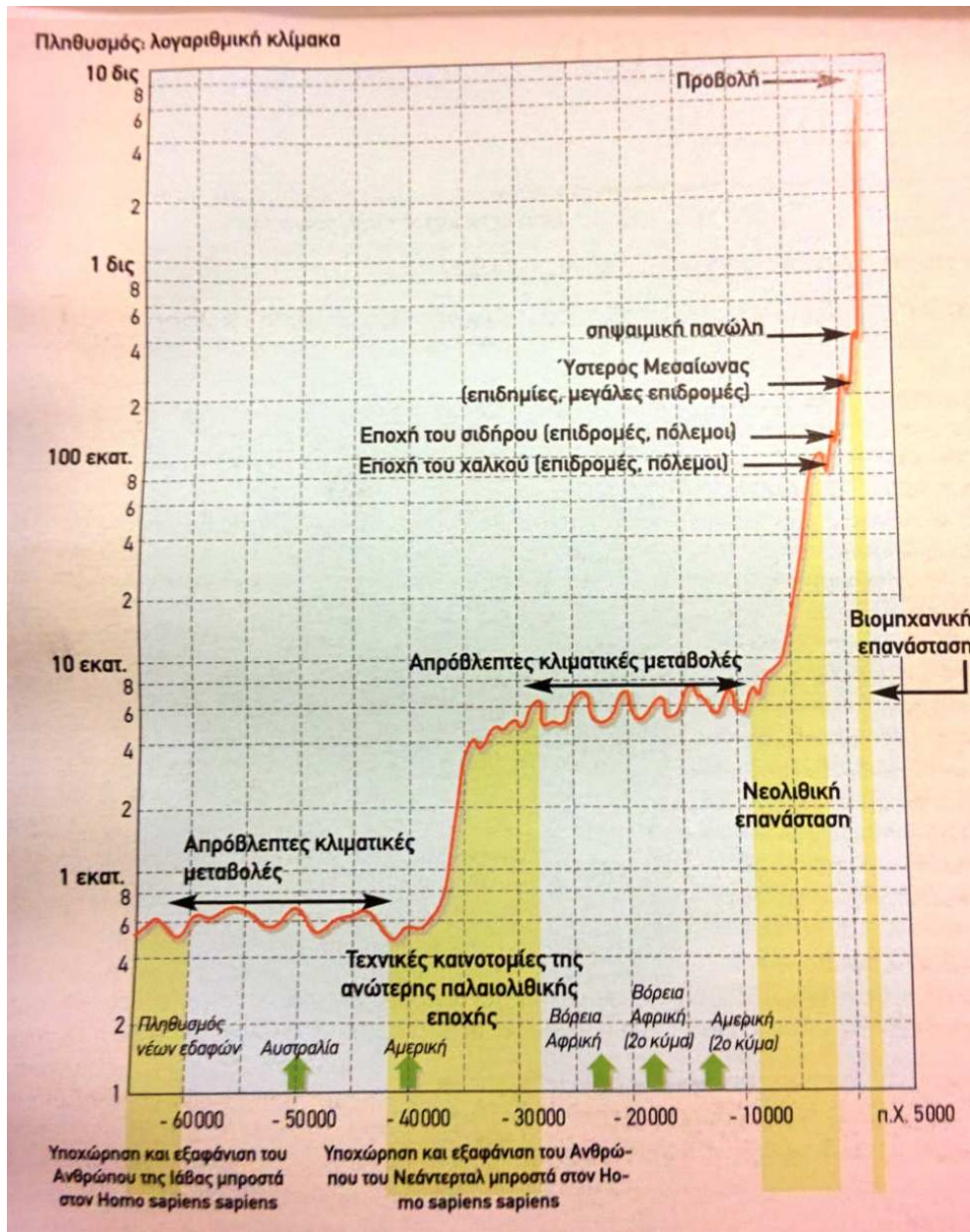
Μετά την έναρξη της Βιομηχανικής Επανάστασης, κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού παρουσιάζει άνοδο. Μέχρι το τέλος του αιώνα, όπως αναφέρθηκε ήδη, ο πληθυσμός του πλανήτη άγγιξε το 1 δισεκατομμύριο. Στην αρχή δε του 20^{ου} αιώνα ο πληθυσμός έφτασε τα 1,6 δισεκατομμύρια, ενώ το 1940 υπολογίζεται σε 2,3 δισεκατομμύρια.

Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού έφτασε το 1,8% ετησίως γύρω στο 1950 και συνέπεσε με την εκρηκτική αύξηση της παραγωγής τροφίμων, ως αποτέλεσμα της βιομηχανοποίησης της γεωργίας που έφερε η «πράσινη επανάσταση». Ο ρυθμός αύξησης κορυφώθηκε το 1964: περίπου 2,1% ετησίως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πληθυσμός της Ινδονησίας, που αυξήθηκε από 79,5 εκατομμύρια το 1950 σε 211,6 εκατομμύρια το 2010, μια αύξηση, δηλαδή, της τάξης του 267% σε 50 χρόνια. Στην Ινδία, έπειτα, τα 357,6 εκατομμύρια ανθρώπων το 1950 αυξήθηκαν σε 1 δισεκατομμύριο το 2011, δηλαδή αύξηση 280% σε μισό αιώνα¹⁹.

Όπως φαίνεται και στο *Διάγραμμα 3*, καταλυτική επίδραση στις μειώσεις του πληθυσμού διαδραμάτισαν πόλεμοι, επιδρομές και επιδημίες, ενώ αιτία για την πληθυσμιακή έκρηξη αποτέλεσαν η έναρξη χρήσης εργαλείων, η γεωργική και η βιομηχανική επανάσταση. Για παράδειγμα, η χρήση εργαλείων, όπως το τόξο και το βέλος, έδωσε τη δυνατότητα στους πρωτόγονους κυνηγούς να αποκτήσουν φαγητό πλούσιο σε ενέργεια (π.χ. ζωικό κρέας). Όμοια, η μετάβαση στην εποχή της γεωργίας, πριν από περίπου 10.000 χρόνια, επέτρεψε την παραγωγή μεγαλύτερων ποσοτήτων φαγητού, που έφταναν για να τραφούν περισσότεροι άνθρωποι. Η παραγωγή τροφίμων αυξήθηκε ακόμη περισσότερο μετά τη βιομηχανική επανάσταση, καθώς χρησιμοποιήθηκαν εξοπλισμός, φυτοφάρμακα και λιπάσματα ώστε να αυξηθεί η καλλιεργήσιμη γη και να ενισχυθεί η ανάπτυξη των καρπών. Με άλλα λόγια, οι τεχνολογικές ανακαλύψεις συνέβαλαν στην παραγωγή άφθονων ποσοτήτων φαγητού, ώστε οι άνθρωποι να λύσουν μια βασική τους βιοτική ανάγκη, να καταφέρνουν να επιβιώνουν και να πολλαπλασιάζονται²⁰.

¹⁹ βλ. United Nations Population Division (UNPD), World Population to 2300, New York, 2004, ed. United Nations p. 27

²⁰ βλ. Deevey, E.S., The Human Population, Scientific American, Vol. 203, 1960, pp. 195-204 και Huesemann, M., Huesemann, J., Technofix: Why Technology Won't Save Us or the Environment – Unintended Consequences of Technological Revolutions», Canada, 2011, ed. New Society Publishers, pp. 43-46.

Διάγραμμα 3 Εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού με επισημάνσεις

Πηγή: Rollet, C., όπ. π., σελ. 29

Δεν ήταν μόνο, όμως, η αύξηση των διαθέσιμων ποσοτήτων φαγητού που βοήθησε τους ανθρώπους να ζουν καλύτερα και περισσότερο. Σημαντική ήταν, εξίσου, η πρόοδος στους τομείς της ιατρικής και της φαρμακευτικής επιστήμης, ώστε λιγότεροι άνθρωποι να χάνουν τη ζωή τους εξαιτίας διαφόρων ειδών ασθενειών ή ατυχημάτων. Μαζί με τη βελτίωση των συνθηκών υγιεινής, τα θεραπευτικά βότανα και τα γιατροσόφια της αρχαιότητας αντικαταστάθηκαν από βιομηχανικώς παραγόμενα φαρμακευτικά σκευάσματα (αντιβιοτικά, αντι-υικά εμβόλια κ.λπ.) και έτσι μπορούν να αντιμετωπιστούν

ασθένειες που μέχρι πριν λίγες δεκάδες χρόνια ήταν θανατηφόρες²¹. Οι επιστήμονες έχουν ήδη προχωρήσει στην εργαστηριακή δημιουργία ανθρώπινων οργάνων, κάτι που στο άμεσο μέλλον αναμένεται να έχει αξιοσημείωτη επίδραση στη ζωή των ανθρώπων. Δεν πρέπει να παραβλεφθεί, όμως, το γεγονός ότι αφενός ακόμα δεν έχει καταστεί εφικτό να αντιμετωπιστούν σοβαρές μεταδοτικές ασθένειες, όπως το AIDS (Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσοποιητικής Ανεπάρκειας), και αφετέρου δεν έχουν όλοι οι λαοί της Γης τα ίδια «προνόμια» ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, κυρίως αυτοί που κατοικούν στις αναπτυσσόμενες χώρες²². Οι άνθρωποι, πάντως, ζουν περισσότερο σε σχέση με το παρελθόν και αυτό έχει ήδη αρχίσει να αποτυπώνεται στον πληθυσμό πολλών χωρών, όπου οι κυβερνήσεις καλούνται να επιλύσουν το γρίφο των αυξανόμενων ανθρώπων της τρίτης ηλικίας που συνταξιοδοτούνται και του διαρκώς συρρικνούμενου εργατικού δυναμικού τους.

Λαμβάνοντας, ακόμα, υπόψη ότι η μετανάστευση από χώρα σε χώρα ή η μετακίνηση του πληθυσμού εντός της ίδιας χώρας δεν αλλάζει το συνολικό άθροισμα των ανθρώπων πάνω στον πλανήτη, η εξήγηση για την αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού κρύβεται στο συνδυασμό της αύξησης των γεννήσεων και της μείωσης της θνησιμότητας²³. Ειδικότερα για το θέμα της μετανάστευσης και της σχέσης της με το φαινόμενο του υπερπληθυσμού θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Ειδικά όταν για μεγάλο χρονικό διάστημα ο ρυθμός θνησιμότητας είναι σαφώς μικρότερος από αυτό της γονιμότητας, τότε παρατηρείται στη συνέχεια αύξηση του πληθυσμού. Παραδοσιακά, ο ρυθμός γονιμότητας επηρεάζεται σημαντικά από πολιτισμικά και κοινωνικά πρότυπα που είναι σχετικά σταθερά και συνεπώς προσαρμόζονται με πολύ αργό ρυθμό στις αλλαγές των κοινωνικών, τεχνολογικών και περιβαλλοντικών συνθηκών. Για παράδειγμα, όταν οι ρυθμοί θανάτων έπεσαν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα – ως αποτέλεσμα των βελτιωμένων υγειονομικών συνθηκών, της ανοσίας των παιδιών και άλλων ιατρικών ανακαλύψεων – επιτρέποντας την επιβίωση περισσότερων νεογέννητων, ο ρυθμός γονιμότητας δεν μειώθηκε ικανοποιητικά γρήγορα, κάτι που

²¹ βλ. Kamp, J., *Because People Matter: Building an Economy for Everyone*, 2003, ed. Paraview Special Editions, p. 76

²² βλ. Petters, D., Garg, A. et al., *Poverty and Access to Health Care in Developing Countries*, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2008, Vol. 1136, p. 162

²³ βλ. Rollet, C., *όπ. π.*, σελ. 31-32

οδήγησε σε αξιοσημείωτη πληθυσμιακή αύξηση. Πριν από τις αλλαγές αυτές, επτά στα δέκα παιδιά απεβίωναν πριν φτάσουν σε ηλικία αναπαραγωγής, ενώ σήμερα το 95% των νεογέννητων στις βιομηχανοποιημένες περιοχές ενηλικιώνονται²⁴.

Παράγοντες στους οποίους μπορεί επίσης να οφείλεται η μη μείωση του ρυθμού γονιμότητας αποτελούν η ανθρώπινη ψυχολογία και οι συνθήκες φτώχειας. Παρατηρείται, δηλαδή, αντίθετα από το αναμενόμενο, ότι σε περιοχές όπου η εξάπλωση των ασθενειών είναι έντονη ή όπου λαμβάνουν χώρα ένοπλες συγκρούσεις ή όπου η φτώχεια παγιώνεται, ο πληθυσμός να συνεχίζει να αυξάνεται. Και αυτό έχει την εξήγησή του²⁵. Οι γονείς που έχουν ζήσει (και επιζήσει) σε δύσκολες συνθήκες υποφέρουν από ένα είδος αγχώδους διαταραχής: ένα φόβο απώλειας των μελών της οικογένειάς του. Για το λόγο αυτό, προσπαθούν να «προλάβουν το κακό» και να αποκαταστήσουν την απώλεια με την απόκτηση πολλών νέων απογόνων. Με την απόκτηση αυτών των απογόνων η κατάσταση διαιωνίζεται, πολύ εντονότερα μάλιστα όταν συμβαίνει κάποια φυσική καταστροφή ή ένας πόλεμος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ιός του AIDS στην Αφρική, που θεωρείται ότι αποτελεί αιτία θανάτου για πάνω από 30 εκατομμύρια ανθρώπους. Κι όμως, τις τελευταίες δύο δεκαετίες μεγάλο μέρος των χρημάτων που προορίζονταν για την ενημέρωση των πληθυσμών σχετικά με την αναγκαιότητα μείωσης του ρυθμού γονιμότητας, μέσω κυρίως της αντισύλληψης, δαπανήθηκαν για την καταπολέμηση του ιού του AIDS, με αποτέλεσμα την τεράστια αύξηση του πληθυσμού της αφρικανικής ηπείρου. Το 1990 ο πληθυσμός της ηπείρου άγγιζε τα 600 εκατομμύρια, ενώ σήμερα έχει ξεπεράσει το 1 δισεκατομμύριο. Εκτιμάται ότι αν δεν είχε ξεσπάσει η κρίση του AIDS, ο πληθυσμός θα ήταν κατά 150 εκατομμύρια μικρότερος²⁶.

1.3 Εκτιμήσεις για το μέλλον

Καθώς η καταγραφή του πληθυσμού της Γης είναι πλέον συστηματική, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει ξεπεράσει τα 7 δισεκατομμύρια, ενώ παράλληλα εξειδικευμένοι επιστήμονες από διάφορους φορείς

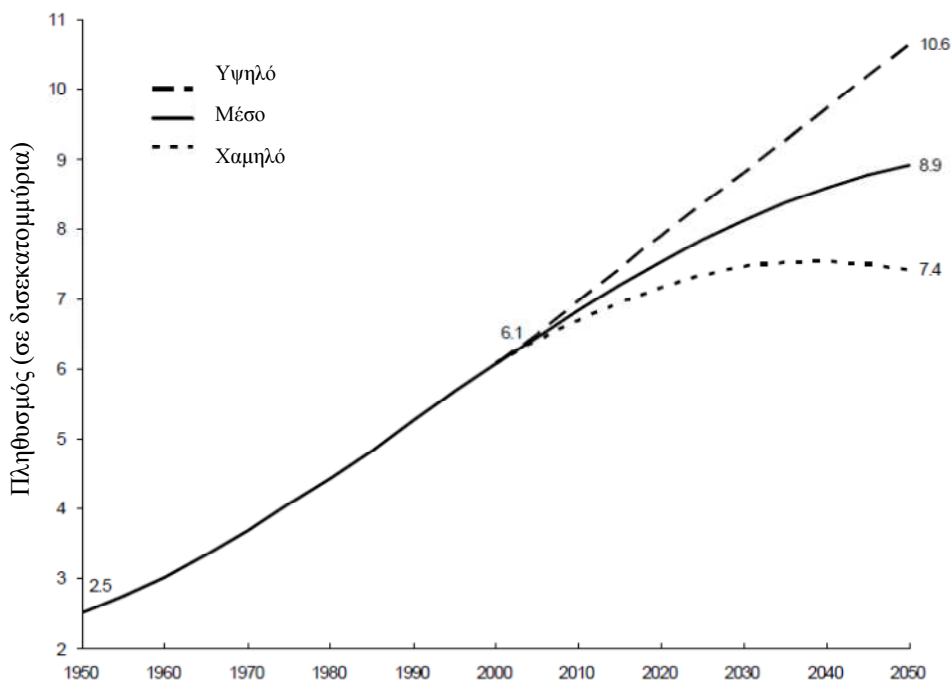
²⁴ Ibid, σελ. 48-52

²⁵ βλ. Geography of Environment, EILLM University, p. 122, available at http://www.eiilmuniversity.ac.in/coursepack/humanities/Geography_of_Environment.pdf (Retrieved: 27/08/2014)

²⁶ βλ. Rosenthal, E., Nigeria Tested by Rapid Rise in Population, The New York Times, 14/04/2012

μπορούν να προβαίνουν σε εκτιμήσεις για τη μελλοντική εξέλιξη της πορείας του αριθμού των ανθρώπων πάνω στη Γη.

Με βάση τις εκτιμήσεις, λοιπόν, του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπως αυτές αποτυπώνονται στο *Διάγραμμα 4* που ακολουθεί, ο πληθυσμός της Γης αναμένεται να φτάσει τα 8,9 δισεκατομμύρια το 2050, σημειώνοντας μια αύξηση της τάξης του 47% σε σχέση με τα 6,1 δισεκατομμύρια που καταγράφηκαν το έτος 2000. Αυτό σημαίνει ότι, λαμβάνοντας υπόψη τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού (0,77% για το διάστημα 2000-2050), ο παγκόσμιος πληθυσμός θα αυξάνεται ετησίως, κατά μέσο όρο, κατά 57 εκατομμύρια άτομα. Η αύξηση αυτή δε θα είναι ομοιόμορφη για όλα τα Κράτη του κόσμου. Υπάρχουν, όμως, και εναλλακτικά σενάρια για την εξέλιξη του πληθυσμού. Το πρώτο μιλά για αύξηση του πληθυσμού μεγαλύτερη της αναμενόμενης, ώστε ο παγκόσμιος πληθυσμός να αγγίξει τα 10,6 δισεκατομμύρια το 2050 (με την ένδειξη Υψηλό στο *Διάγραμμα 4*). Το δεύτερο αναφέρεται σε ηπιότερη αύξηση του πληθυσμού, ώστε το 2050 να υπάρχουν στη Γη 7,4 δισεκατομμύρια άνθρωποι (με την ένδειξη Χαμηλό στο *Διάγραμμα 4*)²⁷.

Διάγραμμα 4 Εκτιμήσεις του πληθυσμού της Γης μέχρι το 2050

Πηγή: UNPD, 2004, *op. cit.*, p. 5

²⁷ βλ. UNPD, 2004, *op. cit.*, p. 4

Οι αριθμοί αυτοί από μόνοι τους προκαλούν έντονη ανησυχία, ιδιαίτερα το κομμάτι της αλματώδους αύξησης του πληθυσμού της Γης στο σύντομο χρονικό διάστημα των δύο σχεδόν περασμένων αιώνων. Δεν είναι λίγοι οι επιστήμονες που θεωρούν ότι αν η άνοδος του αριθμού των ανθρώπων εξακολουθήσει την ίδια πορεία για λίγους αιώνες ακόμα, τότε θα υπάρξει σοβαρό πρόβλημα επιβίωσης των ανθρώπων στη Γη²⁸.

Θεωρητικά, η χερσαία επιφάνεια του πλανήτη είναι υπεραρκετή για να χωρέσει όλους αυτούς τους ανθρώπους, όμως το «φαινόμενο» είναι αρκετά πιο σύνθετο, καθώς όλοι αυτοί οι άνθρωποι, που ο καθένας έχει τα δικά του μοναδικά χαρακτηριστικά, θα πρέπει να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό και τροφή, να βρουν στέγη, να προστατευθούν από ασθένειες, να εργασθούν, να μορφωθούν, να τους παραχωρηθούν δικαιώματα και ελευθερίες.

Στα επόμενο, λοιπόν, κεφάλαιο παρατίθενται τρεις βασικές θεωρίες που αφορούν τις δημογραφικές μεταβολές και επιχειρείται η διερεύνηση της αναγκαιότητα ελέγχου του μεγέθους του πληθυσμού. □

²⁸ Neil, L., Climate change and adaptation, London, 2008, Earthscan, p. 134-135

Κεφάλαιο 2: Θεωρίες για τον πληθυσμό

Η συζήτηση περί «δημογραφικών πολιτικών» έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι Πλάτωνας και Σωκράτης θεωρούσαν ότι το ιδανικό σε μία πόλη θα ήταν ο αριθμός των κατοίκων της να παραμένει σταθερός, με την παρέμβαση της διοίκησης. Θα μπορούσαν, δηλαδή, οι άρχοντες της πόλης να επιβάλουν κανόνες που αφορούν τους γάμους, τις γεννήσεις – ήτοι να ευνοούν ορισμένες εξ αυτών και άλλες να τις εμποδίζουν – και μεταναστευτικά θέματα (εκπατρισμοί ή μεταναστεύσεις για λόγους ανάγκης). Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαν να ρυθμίσουν, μέσω ενός μηχανισμού, τον πληθυσμό μιας πόλης – κράτους, αναφορικά αφενός με τον αριθμό και αφετέρου με την ποιότητα των ανθρώπων²⁹.

Στις ιδέες αυτές βασίστηκαν ορισμένοι σύγχρονοι κυβερνήτες για να εφαρμόσουν τις δικές τους δημογραφικές πολιτικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί στη Γαλλία ο Κολμπέρ, ο οποίος, περίπου το 1660, προκειμένου να ενθαρρύνει τη γεννητικότητα, υποσχέθηκε σημαντικά χρηματικά ποσά σε ευγενείς πατέρες που θα αποκτούσαν τουλάχιστον δέκα παιδιά. Παράλληλα, δεν εμπόδισε τη μετανάστευση δεκάδων χιλιάδων Γάλλων προς τη Νέα Γαλλία, όπως ονομαζόταν το κομμάτι εκείνο του Καναδά³⁰.

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν, παρουσιάζονται τρεις βασικές θεωρίες που σχετίζονται με την πληθυσμιακή εξέλιξη, η θεωρία του Μάλθους, η θεωρία του βέλτιστου πληθυσμού και η θεωρία της δημογραφικής μετάβασης.

2.1 Θεωρία του Μάλθους

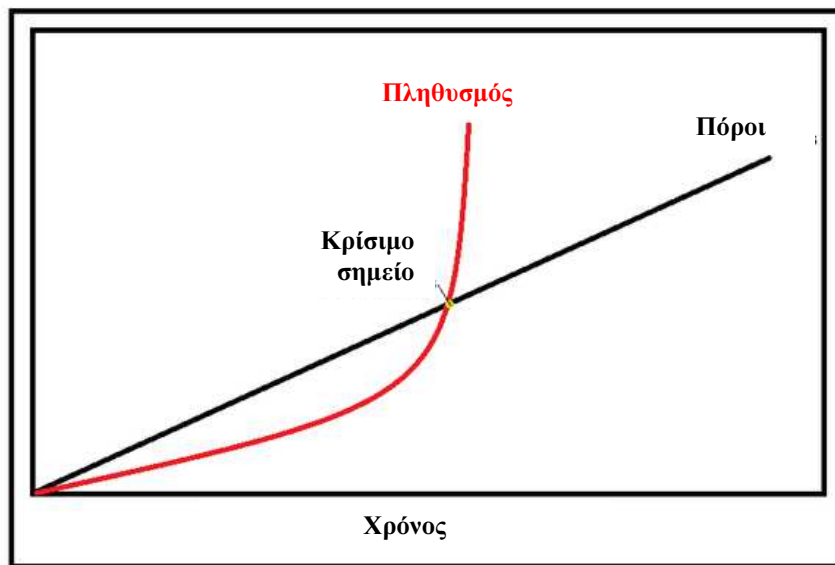
Κομβικό σημείο στην εξέλιξη των θεωριών γύρω από τον έλεγχο του πληθυσμού αποτελεί η μελέτη του αγγλικανού πάστορα Ρόμπερτ Μάλθους «An Essay on the Principle of Population», που δημοσιεύθηκε το 1798.

Σκοπός του ήταν να επικρίνει τις θεωρίες κάποιων φιλοσόφων και οικονομολόγων αναφορικά με την αναγκαιότητα παρέμβασης του κράτους στην κατανομή του πλούτου

²⁹ βλ. Πλάτωνας, Πολιτεία, Βιβλίο 5, 457d έως 461e

³⁰ βλ. Caselli, G., Vallin, J. et al, Demography - Analysis and Synthesis: A Treatise in Population, 2005, Academic Press, p. 13

στους πληθυσμούς, όμως, κατάφερε να «ταράξει τα νερά». Σύμφωνα με το Μάλθους, λοιπόν, και τους υπολογισμούς του, αν δεν υπάρξει κάποιο «εμπόδιο», ο πληθυσμός της Γης αυξάνεται γρηγορότερα από τους πόρους που είναι απαραίτητοι για την επιβίωσή του. Από τη μια πλευρά δηλαδή η αύξηση στις ποσότητες των τροφίμων είναι γραμμική, σε αντίθεση με την αύξηση του πληθυσμού των ανθρώπων στον κόσμο, που είναι εκθετική. Από ένα σημείο και πέρα, οι ποσότητες των τροφίμων δε θα επαρκούν για να καλύψουν τον αυξημένο αριθμό των ανθρώπων. Στο Διάγραμμα 5 που ακολουθεί αποτυπώνεται η βασική ιδέα του Μάλθους:

Διάγραμμα 5 Θεωρία του Μάλθους: από ένα σημείο και πέρα, οι άνθρωποι καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες φαγητού από αυτές που μπορούν να παράγουν

Εξαιτίας αυτής της δυσαρμονίας, θα εμφανιζόταν στον κόσμο πολύ έντονα πείνα και φτώχεια. Στο πέρασμα των χρόνων, σημειώνει, λόγω πολέμων, φυσικών καταστροφών, λιμών και επιδημιών, ο πληθυσμός βρισκόταν σε σχετική αντιστοιχία με τους πόρους.

Σύμφωνα με το Μάλθους, για να αποφευχθούν αυτές οι δυσμενείς συνέπειες, υπήρχαν δύο ειδών μέτρα που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν. Προληπτικά και θετικά. Η λύση που πρότεινε ο Μάλθους, για να προληφθεί η «διαφαινόμενη», τότε, καταστροφή ήταν η αποφυγή τέλεσης γάμων σε νεαρή ηλικία και η αγνότητα, ώστε με τον τρόπο αυτό τα ζευγάρια να αποκτούν μόνο όσα παιδιά μπορούν να αναθρέψουν. Απορρίπτει, με άλλα λόγια, κάθε μέτρο δημόσιας παρέμβασης και επικεντρώνεται στην ατομική ευθύνη των

ανθρώπων³¹. Στην άλλη κατηγορία των μέτρων κατατάσσει τα γεγονότα όπως πολέμους, φυσικές καταστροφές και ασθένειες, ώστε ο αριθμός των ανθρώπων να μειώνεται μαζικά για να επανέρχεται σε «φυσιολογικά» επίπεδα³².

Η θεωρία αυτή του Μάλθους αποτέλεσε τη βάση του αποκαλούμενου «νεομαλθουσιανικού» ρεύματος, που έκανε την εμφάνισή του στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Οι οπαδοί του ρεύματος αυτού υποστήριζαν διάφορες μεθόδους για τον περιορισμό των γεννήσεων. Μια από αυτές ήταν η αντισύλληψη. Παράλληλα, ο Φράνσις Γκάλτον, Βρετανός στην καταγωγή, αναπτύσσει μια ακόμα – σχεδόν επαναστατική – θεωρία: τη θεωρία περί ευγονικής. Για να ζει καλά και να ευημερεί ένας πληθυσμός, ισχυρίζεται ο Γκάλτον, δεν έχει σημασία ο αριθμός των ατόμων που τον απαρτίζουν, αλλά η ποιότητά τους. Με τη συγκέντρωση δεδομένων από διάφορους κλάδους και την παράλληλη μελέτη των πλέον ευνοϊκών συνθηκών αναπαραγωγής, μπορεί να βρεθεί η κατάλληλη «φόρμουλα» ώστε να επέλθει η βελτίωση του είδους³³.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα των κρατών που επιχείρησαν να εφαρμόσουν τη θεωρία περί ευγονικής αποτελούν η ναζιστική Γερμανία, η Ιαπωνία και η φασιστική Ιταλία. Σε αυτά βρήκαν εφαρμογή πολιτικές που σκοπό είχαν αφενός την ποσοτική αύξηση των πληθυσμών και αφετέρου την «ποιοτική» αναβάθμισή τους. Αυτό που ήθελε να πετύχει η διοίκηση της ναζιστικής Γερμανίας το επεδίωξε επιλέγοντας από τη μια πλευρά να ευνοήσει την τέλεση γάμων και τις γεννήσεις ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών και από την άλλη να αφανίσει άτομα με αναπηρίες και ορισμένες μειονότητες. Ειδικότερα, μέσα από τεχνικές προπαγάνδας και εφαρμογή κοινωνικο-οικονομικών μέτρων, επετεύχθη η αύξηση των γεννήσεων, όμως, λόγω του ότι το φαινόμενο βασίστηκε στον εξαναγκασμό και σε βίαιες τακτικές, απορρίφθηκε συνολικά αμέσως μετά τη λήξη των εχθροπραξιών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου³⁴.

³¹ βλ. Malthus, T., An essay on the principle of population, 1798, London, pp. 17-23, available at <http://www.esp.org/> (Retrieved: 27/08/2014)

³² βλ. Malthus, T., op. cit., pp. 23-32

³³ βλ. Galton, F., Eugenics: its Definition, Scope and Aims, The American Journal of Sociology, Vol. 10, No. 1, 1904, pp. 5-6

³⁴ βλ. Bergam, J., A Brief History of the Eugenics Movement, available at <http://users.adam.com.au/bstett/BEugenics72Bergman73Potter77.htm> (Retrieved: 27/08/2014)

Πολλοί οικονομολόγοι επέκριναν έντονα τον Μάλθους και τη θεωρία του, καθώς, όπως σημείωσαν, η παραγωγή φαγητού δεν αυξάνεται πλέον με αριθμητική πρόοδο. Αντίθετα, χάρη στις τεχνολογικές ανακαλύψεις και τις καινοτόμες μεθόδους καλλιέργειας της γης και παραγωγής, η παραγωγή του φαγητού μπορούσε να αγγίξει οποιοδήποτε επίπεδο. Οι ίδιοι οικονομολόγοι ανέφεραν, επίσης, ότι με τη χρήση μεθόδων αντισύλληψης είναι πλέον εύκολο να ελεγχθεί η αύξηση του πληθυσμού. Ακόμα, σημειώνουν ότι ο Μάλθους δεν έλαβε υπόψη του το κατά κεφαλήν εισόδημα: όταν αυτό αυξάνεται, ο ρυθμός γονιμότητας μειώνεται και συνεπώς μειώνεται σταδιακά και ο πληθυσμός. Άρα, δεν υπάρχει λόγος οι προτάσεις του Μάλθους για «προληπτικούς ελέγχους» και «θετικούς ελέγχους» να εφαρμοσθούν³⁵.

2.2 Θεωρία του βέλτιστου πληθυσμού

Μια επιστημονική θεωρία για τον πληθυσμό, γνωστή ως «θεωρία του βέλτιστου πληθυσμού», αξιολογήθηκε ιδιαίτερα θετικά από τους σύγχρονους οικονομολόγους. Η θεωρία αναφέρει ότι, για κάθε κράτος υπάρχει ένα πολύ συγκεκριμένο βέλτιστο μέγεθος πληθυσμού, που σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή μπορούσε να εκμεταλλευτεί και να αξιοποιήσει τους διαθέσιμους πόρους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αν ο πληθυσμός ήταν κάτω από αυτό το βέλτιστο επίπεδο, οι πόροι του κράτους θα παρέμεναν εν μέρει ανεκμετάλλευτοι και αναξιοποίητοι. Αντίθετα, αν ο πληθυσμός ήταν πάνω από το βέλτιστο επίπεδο, ένα ποσοστό αυτού του πληθυσμού του κράτους θα έπρεπε να μείνει χωρίς δουλειά (άνεργο)³⁶.

Και η θεωρία αυτή όμως δέχθηκε έντονη κριτική. Πρώτα απ' όλα, πρακτικά δε μπορεί να εφαρμοσθεί, καθώς είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπολογισθεί ο ιδανικός πληθυσμός για κάθε κράτος, πολύ δε περισσότερο να επιτευχθεί. Ειδικά δε σήμερα που με την πρόοδο της τεχνολογίας, οι παραγωγικές δυνατότητες κάθε κράτους αλλάζουν ανά πάσα στιγμή. Δεύτερον, το μέγεθος του πληθυσμού δε μπορεί να αποτελέσει δείκτη οικονομικής ανάπτυξης. Άλλωστε, υπερβολική αύξηση του πληθυσμού μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για ένα κράτος. Τρίτον, η θεωρία αυτή δε λαμβάνει υπόψη της την ποιότητα των ανθρώπων και άλλα κοινωνικά κριτήρια, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης.

³⁵ βλ. Abramitzky, R., Braggion, F., Malthusian and Neo-Malthusian Theories, The Oxford Encyclopedia of Economic History, Oxford University Press, Vol. 3, 2003, pp. 423-427

³⁶ βλ. Samuelson, P., The optimum growth rate for population, International Economic Review, Vol. 16, No. 3, October 1975, pp. 531-538

Τέταρτον και τελευταίο, παραβλέπονται κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις, που όπως έχει αποδειχθεί ιστορικά είχαν σημαντικές επιπτώσεις σε θέματα οικονομικής ανάπτυξης.

Οι διαφορές ανάμεσα στη θεωρία του Μάλθους και τη θεωρία του ιδανικού πληθυσμού γίνονται καλύτερα κατανοητές μέσα από τον Πίνακα 1 που ακολουθεί³⁷:

Θεωρία του Μάλθους	Θεωρία του βέλτιστου πληθυσμού
Βρίσκει εφαρμογή μόνο σε χώρες όπου υπάρχει υπερπληθυσμός	Βρίσκει εφαρμογή σε όλες τις χώρες, ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση
Αναφέρεται μόνο στις αρνητικές επιπτώσεις του υπερπληθυσμού	Αναφέρεται τόσο στις θετικές όσο και στις αρνητικές επιπτώσεις του υπερπληθυσμού
Κάθε αύξηση στον πληθυσμό είναι κακή	Μια αύξηση του πληθυσμού μπορεί να έχει θετική ή αρνητική επίδραση, ανάλογα με το πώς ο πληθυσμός συνεισφέρει στην οικονομία
Μιλάει για το ελάχιστο επίπεδο επιβίωσης	Μιλάει για το μέγιστο κατά κεφαλήν εισόδημα
Η θεωρία πιστεύει στο νόμο της φθίνουσας απόδοσης	Η θεωρία εξηγεί πως τόσο οι αυξανόμενες αποδόσεις όσο και οι φθίνουσες αποδόσεις συνεισφέρουν στην αύξηση του πληθυσμού
Η θεωρία δε λαμβάνει υπόψη της αλλαγές σε παράγοντες όπως οι φυσικοί πόροι, η τεχνολογία και το κεφάλαιο	Η θεωρία λαμβάνει υπόψη της αλλαγές σε παράγοντες όπως οι φυσικοί πόροι, η τεχνολογία και το κεφάλαιο
Εξηγεί τη σχέση μεταξύ πληθυσμού και παραγωγής τροφίμων	Εξηγεί τη σχέση μεταξύ πληθυσμού και του πλούτου μιας χώρας
Βλέπει τον άνθρωπο μόνο ως καταναλωτή	Βλέπει τον άνθρωπο τόσο ως καταναλωτή αλλά και ως παραγωγό

Πίνακας 1 Διαφορές ανάμεσα στη θεωρία του Μάλθους και τη θεωρία του ιδανικού πληθυσμού

2.3 Θεωρία της δημογραφικής μετάβασης

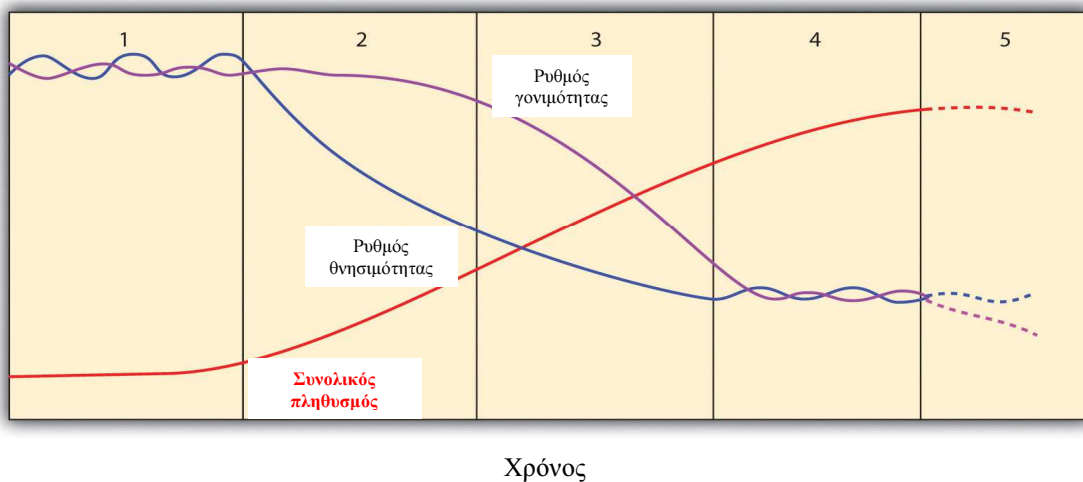
Η θεωρία αυτή αφορά τη μετάβαση από μια εποχή όπου υπήρχε υψηλός δείκτης γονιμότητας και υψηλή θνησιμότητα σε μια νέα εποχή με χαμηλό δείκτη γονιμότητας και θνησιμότητας. Αιτία της αλλαγής θεωρείται αφενός η μείωση του ρυθμού θνησιμότητας με τον έλεγχο των επιδημιών και γενικά των μεταδοτικών ασθενειών και αφετέρου η μείωση του ρυθμού γονιμότητας γιατί πρώτον το κόστος ανατροφής ενός παιδιού έχει αυξηθεί σημαντικά και πλέον όλο και περισσότερες οικογένειες επιφυλάσσονται να

³⁷ βλ. Optimum Population Theory, 2014, available at <http://sundaramponnusamy.hubpages.com/hub/Optimum-Population-Theory> (Retrieved: 27/08/2014)

αποκτήσουν μεγάλο αριθμό παιδιών και δεύτερον η μόρφωση των γυναικών συμβάλει προς την κατεύθυνση των οικογενειών μικρότερου μεγέθους. Το φαινόμενο, δηλαδή, αυτό παίρνει διαστάσεις παγκόσμιες, έτσι που κάθε χώρα μπορεί να θεωρηθεί ότι περνάει ή θα περάσει τη φάση της δημογραφικής της μετάβασης³⁸.

Με βάση τη θεωρία αυτή, συνεπώς, πολλοί υποθέτουν ότι ο αριθμός των ανθρώπων θα σταματήσει να αυξάνεται με εκθετική πρόοδο, ενώ με συνδυασμένη ανάλυση των ποσοστών γεννήσεων και θανάτων, καθώς και του μεγέθους του πληθυσμού, είναι δυνατό να εκτιμηθεί η πορεία του πληθυσμού με βάση την ανάπτυξη του κράτους³⁹.

Η θεωρία της δημογραφικής μετάβασης χωρίζεται σε τέσσερα στάδια. Στο πρώτο στάδιο τα ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας κυμαίνονται σε παρόμοια υψηλά επίπεδα. Ακολούθως στο δεύτερο στάδιο μειώνεται η θνησιμότητα, πράγμα που οδηγεί σε σημαντική αύξηση του πληθυσμού. Στο τρίτο στάδιο ξεκινά η μείωση της του ποσοστού γεννητικότητας. Τελικά στο τέταρτο στάδιο τα ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας κυμαίνονται σε παρόμοια χαμηλά επίπεδα και οδηγούμαστε τελικά σε σταθεροποίηση του πληθυσμού. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στο ακόλουθο Διάγραμμα 6:

Διάγραμμα 6 Το σχήμα της δημογραφικής μετάβασης

Πηγή: <http://business.baylor.edu>

³⁸ βλ. Rollet, C., όπ. π., σελ. 31-32

³⁹ βλ. Γεωργόπουλος, Αλ., Γη ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης, Αθήνα, 2000, Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 133-135

Γενικά βέβαια δεν πρόκειται για θεωρία με τη στενή έννοια του όρου, παρά μόνο ένα γενικευμένο συμπέρασμα που δε μπορεί να εξηγήσει με ακρίβεια τις αλλαγές που συνέβησαν σε όλα τα κράτη του κόσμου. Μάλιστα, ένας κίνδυνος που ελλοχεύει για τις ανεπτυγμένες χώρες είναι κατά το τέταρτο στάδιο να υπάρξουν χαμηλοί ρυθμοί γονιμότητας και θνησιμότητας, ώστε αν στη συνέχεια δεν υπάρξει αύξηση των γεννήσεων, μπορεί ο πληθυσμός να αρχίσει να μειώνεται απρόβλεπτα⁴⁰.

Με βάση, λοιπόν, αφενός τις εκτιμήσεις που παρατέθηκαν στο υποκεφάλαιο 1.3 και αφετέρου τις θεωρίες αναφορικά με τον πληθυσμό, το συμπέρασμα που μπορεί με ασφάλεια να εξαχθεί είναι ότι ο αριθμός των ανθρώπων μεταβάλλεται χωρίς να είναι δυνατή η ακριβής πρόβλεψη της πορείας του. Είτε γιατί ανάλογα με τη θεωρία που υιοθετεί κάθε επιστήμονας μπορεί να καταλήξει σε διαφορετικά συμπεράσματα, είτε γιατί γεγονότα όπως φυσικές καταστροφές (πλημμύρες, σεισμοί, πυρηνικά ατυχήματα κ.λπ.), εξάπλωση μεταδοτικών ασθενειών ή κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις έχουν καταλυτική επίδραση στην πορεία του πληθυσμού. Συνεπώς φαίνεται ότι το μέγεθος του πληθυσμού της Γης δεν αποτελεί πρόβλημα που απαιτεί παρεμβάσεις επί του παρόντος.

Στη συνέχεια της εργασίας θα μελετηθούν οι πολιτικές που εφαρμόζουν τα κράτη και κατηγορίες κρατών αναφορικά με τον πληθυσμό τους, καθώς ο αριθμός και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των ανθρώπων τους αποτελούν μεταβλητές που όλα τα κράτη λαμβάνουν υπόψη κατά τη χάραξη εθνικών πολιτικών και την άσκηση εξουσίας. □

⁴⁰ βλ. Population and Society, University of Calicut, pp. 14-21, available at http://www.universityofcalicut.info/SDE/Population_and_society_VI_sem_BA_sociology.pdf (Retrieved: 27/08/2014)

**ΜΕΡΟΣ Β: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

Κεφάλαιο 3: Δημογραφικές πολιτικές των κρατών

3.1 Ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα κράτη

Τα ζητήματα της πληθυσμιακής αύξησης αποκτούν διαφορετική διάσταση αν ειδωθούν αφενός από τη σκοπιά των ανεπτυγμένων χωρών και αφετέρου από τη σκοπιά των αναπτυσσόμενων. Στο φαινόμενο του αυξανόμενου πληθυσμού της Γης «συνεισφέρουν» με διαφορετικό τρόπο οι δύο κατηγορίες χωρών.

Στην έρευνα των Ηνωμένων Εθνών⁴¹ έχουν αποτυπωθεί αυτές ακριβώς οι διαφοροποιήσεις. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο σχεδόν των επιπλέον 3,7 δισεκατομμυρίων ανθρώπων του πλανήτη που θα γεννηθούν από τώρα έως το 2100 (με βάση την εκτίμηση Υψηλό στο Διάγραμμα 4) θα αυξήσουν τον πληθυσμό των αναπτυσσόμενων χωρών, που αναμένεται να φτάσει από 5,9 δισεκατομμύρια το 2013 σε 8,2 δισεκατομμύρια το 2050 και 9,6 δισεκατομμύρια το 2100. Το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής αύξησης ανάμεσα στο 2013 και το 2050 προβλέπεται να συμβεί σε χώρες με υψηλούς ρυθμούς γονιμότητας, κυρίως στην Αφρική, καθώς και χώρες με ήδη μεγάλους πληθυσμούς, όπως η Ινδία, η Ινδονησία, το Πακιστάν, οι Φιλιππίνες και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

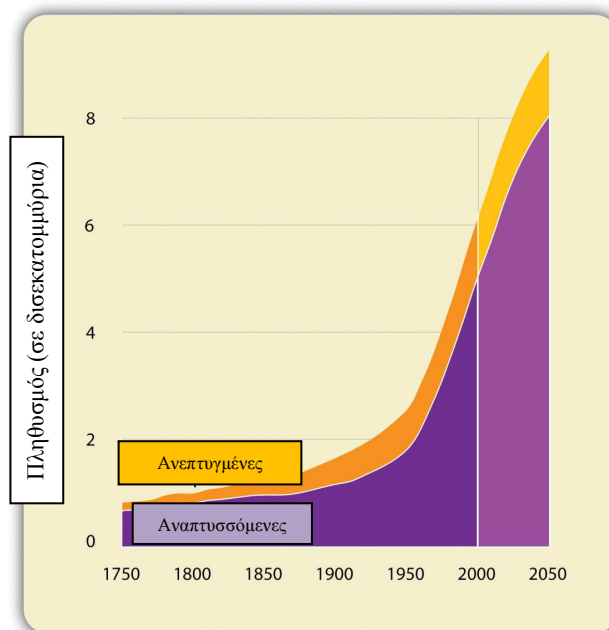
Η αύξηση αναμένεται εξίσου δραματική στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου (least developed countries), όπου εκτιμάται ότι ο πληθυσμός θα διπλασιαστεί από 898 εκατομμύρια το 2013 σε 1,8 δισεκατομμύρια το 2050 και θα φτάσει τα 2,9 δισεκατομμύρια το 2100. Οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού κυριαρχούν σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, οι περισσότερες από τις οποίες βρίσκονται στη λίστα του Ο.Η.Ε. για τις 49 λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Ανάμεσα στο 2013 και το 2100, ο πληθυσμός 35 χωρών θα μπορούσε ακόμα και να τριπλασιαστεί. Ανάμεσά τους, οι πληθυσμοί του Μπουρουντί, του Μαλάουι, του Μαλί, του Νίγηρα, της Νιγηρίας, της Σομαλίας, της Ουγκάντα, της Τασμανίας και της Ζάμπια προβλέπεται να πενταπλασιαστούν μέχρι το 2100.

Αντίθετα, οι αλλαγές που θα συμβούν στον πληθυσμό των πιο ανεπτυγμένων περιοχών αναμένεται να είναι ανεπαίσθητες, δηλαδή προβλέπεται μια αύξηση από τα 1,25

⁴¹ <http://www.unfpa.org/pds/trends.htm> (United Nations Population Fund)

δισεκατομμύρια το 2013 σε 1,28 δισεκατομμύρια το 2100. Και σε αυτή όμως την περίπτωση, η αύξηση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη μετακίνηση πληθυσμών από τις αναπτυσσόμενες στις ανεπτυγμένες χώρες.

Στο ακόλουθο Διάγραμμα 7 φαίνεται η διαφορά στη συνεισφορά των ανεπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων κρατών στην αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού από το έτος 1750 έως το 2050.

Διάγραμμα 7 Συνεισφορά ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών στην αύξηση του πληθυσμού της Γης

Πηγή: <http://www.grida.no/>

Οι πληθυσμοί 43 χωρών ή περιοχών αναμένεται να μειωθούν ανάμεσα στο 2013 και το 2050. Η μείωση των πληθυσμών φαίνεται ότι θα συνεχιστεί από το 2050 μέχρι το 2100 για τις 40 από αυτές. Σε ορισμένες χώρες (Λευκορωσία, Βουλγαρία, Κροατία, Κούβα, Γεωργία, Λετονία, Λιθουανία, Μολδαβία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Ουκρανία) ο πληθυσμός αναμένεται να μειωθεί ακόμα και κατά 15%.

Οι εκτιμήσεις, με άλλα λόγια, για το 2050 αναφέρουν ότι στην Ευρώπη θα ζουν 628 εκατομμύρια άνθρωποι, στην Ασία 5,3 δισεκατομμύρια, στην Αφρική 1,8 δισεκατομμύρια, στη Βόρεια Αμερική 392 εκατομμύρια και στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική 809 εκατομμύρια⁴².

⁴² <http://www.un.org/en/development/desa/population/index.shtml> (United Nations Population Division)

Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι οι πλουσιότερες σήμερα χώρες οφείλουν την οικονομική τους ισχύ, κατά ένα μέρος, στη δημογραφική τους εκτόξευση κατά τους δύο προηγούμενους αιώνες. Ειδικότερα, το 1900 σε ανεπτυγμένες χώρες ζούσε το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού. Από το 1950 και έπειτα, η συσχέτιση αυτή αλλάζει σταδιακά, και φτάνουμε στο 2000 όπου στις ανεπτυγμένες χώρες διαμένει πλέον μόνο ένας στους πέντε ανθρώπους του πλανήτη. Από το 1900 έως το 2000, ο σχετικός αριθμός στην ευρωπαϊκή ήπειρο υποδιπλασιάζεται, από το 25% στο 12%. Από την άλλη πλευρά, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες φιλοξενούσαν το 1800 το 76% του παγκόσμιου πληθυσμού, το 1900 το 67% και ακολούθως στην αυγή του 21^{ου} αιώνα το 80%. Κατά συνέπεια, στους από το 1800 μέχρι το 2000 ο σχετικός δυναμισμός των δύο κατηγοριών χωρών ανατράπηκε.

3.2 Παγκόσμιες συσκέψεις για τον πληθυσμό

Οι συζητήσεις γύρω από τη σχέση της δημογραφίας και της οικονομικής ανάπτυξης έρχονται στο προσκήνιο μόλις γίνεται αντιληπτό, στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, από τις βιομηχανικές χώρες ότι η μείωση των ποσοστών θνησιμότητας επηρεάζει και τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, προκαλώντας αύξηση στον πληθυσμό τους. Τότε είναι που για πρώτη φορά οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, αλλά και άλλες χώρες, προωθούν με κάθε μέσο το κίνημα για έλεγχο των γεννήσεων (birth control), ώστε να πετύχουν μείωση της γονιμότητας. Ένα μεγάλο πείραμα για την αποτελεσματικότητα του αντισυλληπτικού χαπιού λαμβάνει χώρα στο Πόρτο Ρίκο, λίγο μετά το 1955, και πετυχαίνει – τουλάχιστον – ως προς τον περιορισμό των γεννήσεων, καθώς οι παρενέργειες δεν καταγράφηκαν με τους κατάλληλους τρόπους και δεν μελετήθηκαν εκείνη την εποχή⁴³.

Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών παρατηρείται τότε μια άμεση αντίδραση από την πλευρά των φτωχών χωρών, καθώς η πολιτική των Η.Π.Α. θεωρείται παρέμβαση στις συνθήκες ανάπτυξής τους. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Διάσκεψης για τον Πληθυσμό, που οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε. και έλαβε χώρα στο Βουκουρέστι το 1974, ορισμένες χώρες, μεταξύ των οποίων η Κίνα, η Αλγερία και η Σενεγάλη θεωρούν ότι για να υπάρξει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, είναι επιβεβλημένο να υπάρξει και ανάλογη αύξηση του πληθυσμού τους. Επιπλέον, από τις

⁴³ People & Events: The Puerto Rico Pill Trials, American Experience, available at http://www.pbs.org/wgbh/amex/pill/peopleevents/e_puertorico.html (Retrieved: 27/08/2014)

λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες υποστηρίχθηκε ότι η λύση στα προβλήματα του τρίτου κόσμου δεν είναι ο οικογενειακός προγραμματισμός. Οι δύο πλευρές, δηλαδή οι χώρες που υποστηρίζουν ότι είναι επιβεβλημένο να ληφθούν μέτρα συγκράτησης του πληθυσμού και εκείνες που αντιτίθενται σε αυτή την άποψη, βρίσκονται τότε σε έντονη αντιδικία⁴⁴.

Παρ' όλα αυτά, μετά τη Διεθνή Διάσκεψη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στο Βουκουρέστι, παρατηρείται μια γενικότερη αλλαγή στις πολιτικές. Χαρακτηριστικότερη είναι η αντίδραση της Κίνας, που στα τέλη της δεκαετίας του 1970 επιλέγει να εφαρμόσει μια πολιτική που στόχο έχει τον περιορισμό των γεννήσεων, και στην οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στην ενότητα 3.4.1. Παρόμοια, ωστόσο, είναι και η αλλαγή στάσης από την Αλγερία και το Μεξικό. Οι δύο αυτές χώρες επιβάλουν μέτρα (επιτρεπόμενη ηλικία γάμου, προστασία μητέρας και παιδιού, σύγχρονα μέσα αντισύλληψης) ώστε να πετύχουν επιβράδυνση της δημογραφικής ανάπτυξης. Αξίζει να αναφέρουμε ότι στην περίπτωση του Μεξικού, η χώρα αρνείται στο Βουκουρέστι να θέσει οποιοδήποτε αριθμητικό στόχο αναφορικά με το ποσοστό της δημογραφικής ανάπτυξης⁴⁵, όμως, μόλις τρία χρόνια αργότερα υποβάλει πρόταση για να επανέλθει το μέσο ετήσιο ποσοστό δημογραφικής ανάπτυξης από 3,2% σε 1% μέχρι το 2000. Εντύπωση, βέβαια, προκαλεί και η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, που κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Διάσκεψης για τον Πληθυσμό το 1984 στην πόλη του Μεξικό, θεωρούν ως τα καλύτερα «μέτρα» την ατομική πρωτοβουλία και την ελεύθερη αγορά, και επικρίνουν την κρατική παρέμβαση⁴⁶.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, το πρόβλημα του πληθυσμού εξετάζεται σε συνάρτηση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα και τα αναπτυξιακά θέματα. Το θέμα δε της βιώσιμης ανάπτυξης τίθεται επί τάπητος ουσιαστικά το έτος 1992, στο Ρίο ντε Τζανέιρο, κατά τη Διάσκεψη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, οπότε επιζητείται και επιτυγχάνεται συναίνεση για τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στον πληθυσμό και το περιβάλλον. Τόσο η έννοια του πληθυσμού, όσο και αυτή του δημογραφικού,

⁴⁴ <http://www.un.org/en/development/desa/population/events/conference/index.shtml> (United Nations Conferences on Population)

⁴⁵ Johnson, S., *World Population and the United Nations: Challenge and Response*, Cambridge University Press, 1988, pp. 91-93

⁴⁶ Johnson, S., 1988, *op. cit.*, p. 254

εμπεριέχονται σε αρκετά σημεία της «Δήλωσης για το Περιβάλλον», αλλά και στην «Ατζέντα 21»⁴⁷.

Στο Κάιρο της Αιγύπτου, το 1994, όπου λαμβάνει χώρα η Διεθνής Διάσκεψη για τον Πληθυσμό και την Ανάπτυξη, συζητούνται εκ νέου θέματα που αφορούν την πληθυσμιακή αύξηση. Η κυρίαρχη εκτίμηση ήταν ότι ο παράγοντας της αύξησης του πληθυσμού μπορεί να σταθεί ως ισχυρό εμπόδιο για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Επισημάνθηκε τότε ότι μια επιβράδυνση της αύξησης του πληθυσμού θα μπορούσε να βοηθήσει στην κατεύθυνση της καταπολέμησης της φτώχειας. Αν η δημογραφική μετάβαση μπορούσε να επιτευχθεί έστω και δέκα χρόνια ταχύτερα, τότε ίσως τα αποτελέσματα θα ήταν εντυπωσιακά. Οι Η.Π.Α. διατυπώνουν τις αντιρρήσεις τους και μάλιστα αρνούνται να χορηγήσουν βοήθεια προς χώρες που επιτρέπουν τη βίαιη διακοπή της εγκυμοσύνης μέσω της έκτρωσης⁴⁸.

Στο τέλος, η κοινή θέση που υιοθετείται είναι η ακόλουθη: τόσο η οικονομική όσο και η κοινωνική άνοδος αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για να μειωθεί η δημογραφική ανάπτυξη, καθώς προαπαιτούμενο για την οικονομική άνοδο αποτελεί η μείωση της θνησιμότητας. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει η εκπαίδευση να απευθύνεται σε όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, οι υποδομές (π.χ. ύδρευση και αποχέτευση) να βελτιωθούν και να λειτουργήσουν κέντρα περίθαλψης ιδιαίτερα για εκείνους τους ανθρώπους που δε διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους. Συνεπώς, για να μειωθεί η γονιμότητα πρέπει αρχικά να μειωθεί η θνησιμότητα⁴⁹.

Από μια διαφορετική οπτική γωνία, η οικονομική άνοδος δεν αρκεί από μόνη της για να επιτευχθεί η μείωση της δημογραφικής ανάπτυξης, καθώς είναι προφανές ότι οι αλλαγές στις συνήθειες των λαών δε μπορούν να συμβούν από τη μια μέρα στην άλλη. Τα προγράμματα που σχετίζονται με τον οικογενειακό προγραμματισμό θα μπορούσαν να αποτελέσουν διέξοδο υπό την προϋπόθεση ότι θα εντάσσονταν σε ευρύτερα προγράμματα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Τόσο στη διάσκεψη του Καΐρου όσο και σε αυτή του Πεκίνου, που έλαβε χώρα το 1995, με θέμα τα δικαιώματα των γυναικών,

⁴⁷ βλ. United Nations, Agenda 21, Rio de Janeiro, 1992, articles 5.16, 14.83, 18.56, 18.66, 32.2

⁴⁸ βλ. <http://www.un.org/en/development/desa/population/events/conference/index.shtml> (United Nations Conferences on Population)

⁴⁹ βλ. United Nations, Mexico City Declaration on Population and Development, Mexico City, 1984

αναδείχθηκε ως πρωταρχικός παράγοντας η αλλαγή της κατάστασης των γυναικών για την αλλαγή των συμπεριφορών. Οι γυναίκες, δηλαδή, μπορούν να προβούν σε αποτελεσματικότερες επιλογές αναφορικά με θέματα οικογενειακού προγραμματισμού εφόσον λάβουν την κατάλληλη εκπαίδευση και αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτονομία⁵⁰.

3.3 Πολιτικές για τον πληθυσμό σε παγκόσμιο επίπεδο

Εν συνεχεία θα εξετάσουμε τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται στον ανεπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο για μια σειρά από θέματα που σχετίζονται με τον πληθυσμό, με οδηγό τις παρατηρήσεις του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, όπως αυτές αποτυπώνονται στο «World Population Policies 2013»⁵¹.

3.3.1 Μέγεθος του πληθυσμού⁵²

Τις δύο προηγούμενες δεκαετίες, πολλές κυβερνήσεις στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές⁵³ συνειδητοποίησαν τη σημασία μείωσης του υψηλού ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης, σε αντίθεση με ένα (συνεχώς αυξανόμενο) αριθμό ανεπτυγμένων κρατών που φάνηκε να ανησυχούν για τον χαμηλό ρυθμό αύξησης του πληθυσμού και το φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού.

Παρατηρήθηκε, λοιπόν, ότι το έτος 2013, το 37% του συνόλου των κρατών παγκοσμίως εφάρμοζαν πολιτικές για τη μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού, ενώ 20% του συνόλου εφάρμοζαν πολιτικές για να τον αυξήσουν. Το υπόλοιπο 43% είτε εφαρμόστηκαν πολιτικές για να κρατηθεί σταθερός ο ρυθμός της πληθυσμιακής μεταβολής είτε δεν υπήρξαν καθόλου παρεμβάσεις με σκοπό την αλλαγή.

Από το 1996, το ποσοστό των κυβερνήσεων που εφάρμοσαν πολιτικές για να χαμηλώσουν το ρυθμό πληθυσμιακής αύξησης είναι σχεδόν σταθερό, ενώ αντίθετα το ποσοστό των κυβερνήσεων που επιδίωξαν να τον αυξήσουν αναρριχήθηκε από το 13% το 1996 στο 20% το 2013.

⁵⁰ <https://www.unfpa.org/public/icpd> (United Nations Population Fund, International Conference on Population and Development)

⁵¹ United Nations, World Population Policies 2013, New York, 2013, ed. United Nations

⁵² United Nations, 2013, op. cit., pp. 47-49

⁵³ Για τους όρους «περισσότερο ανεπτυγμένες περιοχές», «λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές», «ανεπτυγμένα κράτη», «αναπτυσσόμενα κράτη», «ελάχιστα ανεπτυγμένα κράτη» βλ. United Nations, 2013, op. cit., p. 37

Σχεδόν οι μισές κυβερνήσεις στις περισσότερες ανεπτυγμένες περιοχές εφάρμοσαν πολιτικές για αύξηση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού, και μόνο 2% για μείωση. Αντίθετα, αναφορικά με τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη, σχεδόν τα μισά εφάρμοσαν πολιτικές για μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού, ενώ μόλις το 10% για να πετύχουν υψηλότερο ρυθμό αύξησης.

Το 2013, 26 από τα 83 κράτη με ρυθμούς μεταβολής κάτω του 1% για τα έτη 2010-2015 δεν επεδίωξαν να επηρεάσουν τους αριθμούς. Από τα 18 κράτη με αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής για τα έτη 2010-2015, όλα εκτός από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη εφάρμοσαν πολιτικές για να αυξήσουν το ρυθμό μεταβολής.

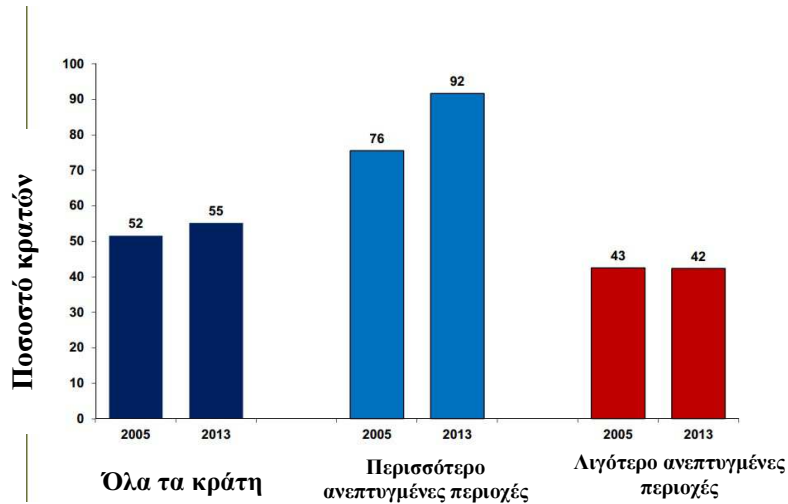
Το ποσοστό των κυβερνήσεων που εφάρμοσαν πολιτικές για να μειώσουν το ρυθμό γονιμότητας αυξήθηκε στην αφρικανική ήπειρο, από 60% το 1996 σε 72% το 2013. Αντίθετα, στη γηραιά ήπειρο, ο αριθμός των κρατών που εφάρμοσαν πολιτικές για αύξηση του ρυθμού γονιμότητας διπλασιάστηκε από το 26% το 1996 στο 52% το 2013.

3.3.2 Πληθυσμιακή γήρανση⁵⁴

Περισσότερες από τις μισές (55%) κυβερνήσεις παγκοσμίως αναγνώρισαν τη γήρανση του πληθυσμού τους ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα τους το έτος 2013. Ειδικότερα, το πρόβλημα αναγνωρίστηκε από το 92% των ανεπτυγμένων χωρών και από το 42% των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών.

Ανάμεσα στο 2005 και το 2013, το ποσοστό των κρατών που θεωρούσαν την πληθυσμιακή γήρανση ως σοβαρό πρόβλημα αυξήθηκε στις περισσότερες ανεπτυγμένες περιοχές (από 76% στο 92%), αλλά αναφορικά με τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές το ποσοστό σχεδόν παρέμεινε σταθερό (από 43% σε 42%), όπως αποτυπώνεται και στο ακόλουθο *Διάγραμμα 8*:

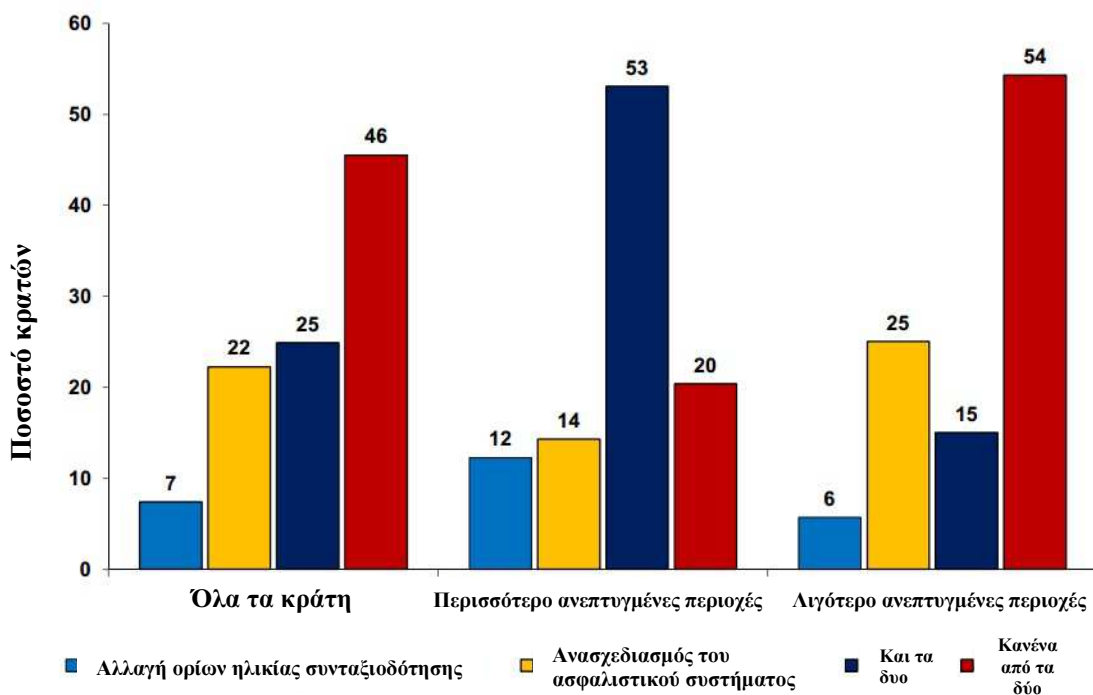
⁵⁴ United Nations, 2013, op. cit., pp. 47-49

Διάγραμμα 8 Κυβερνήσεις που θεωρούν την πληθυσμιακή γήρανση σοβαρό πρόβλημα

Πηγή: United Nations, 2013, op. cit., p. 50

Μάλιστα, το 90% των κρατών σε Ευρώπη και Βόρεια Αμερική θεωρούσαν το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού αρκετά σοβαρό, αντίθετα με την Αφρική, όπου το ποσοστό έφτανε το 33% και την Ασία με 38%.

Διάγραμμα 9 Μέτρα που έλαβαν τα κράτη για την αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού

Πηγή: United Nations, 2013, op. cit., p. 52

Από τις 189 χώρες παγκοσμίως, για τις οποίες υπήρξαν διαθέσιμα στοιχεία, σε 61 κράτη υπήρξε αλλαγή στο όριο ηλικίας για συνταξιοδότηση, ενώ σε 89 κράτη υπήρξε ανασχεδιασμός του ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος τα τελευταία 5 χρόνια. 47 κράτη προχώρησαν και στις δύο παραπάνω αλλαγές. Τα ποσοστά αυτά αποτυπώνονται στο *Διάγραμμα 9* της προηγούμενης σελίδας.

3.3.3 Γονιμότητα⁵⁵

Παρόλο που στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες έχει ολοκληρωθεί η δημογραφική μεταβολή και παρατηρούνται ρυθμοί γονιμότητας κατώτεροι από το όριο διατήρησης του πληθυσμού, σε πολλές λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές, ιδιαίτερα στην Αφρική και την Ασία, οι ρυθμοί γονιμότητας είναι αρκετά υψηλοί.

Ο ρυθμός γονιμότητας που παρατηρήθηκε στην Αφρική (4,7 παιδιά ανά γυναίκα) ήταν από τους υψηλότερους, σε αντίθεση με το 1,6 (παιδιά ανά γυναίκα) που καταγράφηκε για την Ευρώπη, για τα έτη 2010-2015. Το χαμηλό επίπεδο της Ευρώπης δεν άλλαξε σχεδόν καθόλου από το 1996, ενώ στην Αφρική υπήρξε μια μικρή μείωση (από το 5,7).

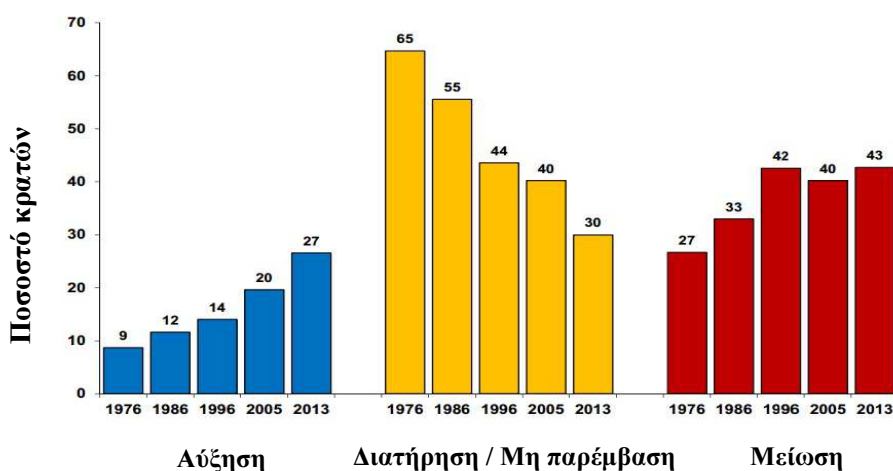
Το 2013, 27% των κρατών παγκοσμίως εφάρμοσαν πολιτικές για να αυξήσουν το ρυθμό γονιμότητας, 43% για να τον μειώσουν και το υπόλοιπο 30% είτε δεν εφάρμοσε κάποια πολιτική ή η πολιτική που επέλεξε στόχευε να παραμείνει ο ρυθμός σταθερός.

Από το 1996 ως το 2013, το ποσοστό των κρατών που εφάρμοσαν πολιτικές για μείωση του ρυθμού γονιμότητας παρέμεινε σταθερό, ενώ σχεδόν διπλασιάστηκε (από το 14% στο 27%) το ποσοστό των κρατών που εφάρμοσαν πολιτικές αύξησης της γονιμότητας.

Το 2013, περισσότερα από τα δύο τρίτα των κρατών στις περισσότερες ανεπτυγμένες περιοχές εφάρμοσαν πολιτικές για να αυξήσουν το ρυθμό γονιμότητας, σε αντίθεση με το ένα τρίτο των ίδιων κρατών το 1996. Από την άλλη πλευρά, μόλις το 14% των κυβερνήσεων των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών εφάρμοσαν πολιτικές για την αύξηση του ρυθμού γονιμότητας, και 57% για τη μείωση. Το ποσοστό των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών παρέμεινε σχεδόν το ίδιο από το 1996.

⁵⁵ United Nations, 2013, op. cit., pp. 59-64

Τα παραπάνω αποτυπώνονται συνοπτικά στο *Διάγραμμα 10* που ακολουθεί:

Διάγραμμα 10 Πολιτικές των κρατών με στόχο το ρυθμό γονιμότητας

Πηγή: United Nations, 2013, op. cit., p. 61

Ακόμα, ένας αυξανόμενος αριθμός κρατών παγκοσμίως εκφράζουν την ανησυχία τους για τους υψηλούς ρυθμούς γονιμότητας των εφήβων. Το ποσοστό των κρατών που θεωρούν σοβαρό το πρόβλημα ανήλθε από το 46% το 1996 στο 67% το 2013. Για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 76%, ενώ για τις περισσότερο ανεπτυγμένες στο 40% (αντίστοιχα τα ποσοστά το 1996 ήταν 53% και 27%).

Για την αντιμετώπιση της γονιμότητας των εφήβων, 9 στα 10 κράτη παγκοσμίως εφάρμοσαν το 2013 πολιτικές για τη μείωσή της, όταν το 1996 το ποσοστό αυτών έφτανε το 60%.

3.3.4 Αναπαραγωγική υγεία, οικογενειακός προγραμματισμός & τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης⁵⁶

Παγκοσμίως, το 2013, 160 από τις 197 χώρες παρείχαν άμεση υποστήριξη για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού. Η αναλογία των κρατών αυτών αυξήθηκε σημαντικά από το 1976, όταν λιγότερο από τα δύο τρίτα των κρατών παρείχαν τέτοιου είδους υποστήριξη. Σε 20 κράτη η παροχή υποστήριξης για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού ήταν έμμεση, μέσω του ιδιωτικού τομέα ή με τη συμβολή μη κυβερνητικών οργανώσεων. Τα υπόλοιπα 17 κράτη δεν πραγματοποίησαν οποιαδήποτε ενέργεια για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού, συμπεριλαμβανομένου και του

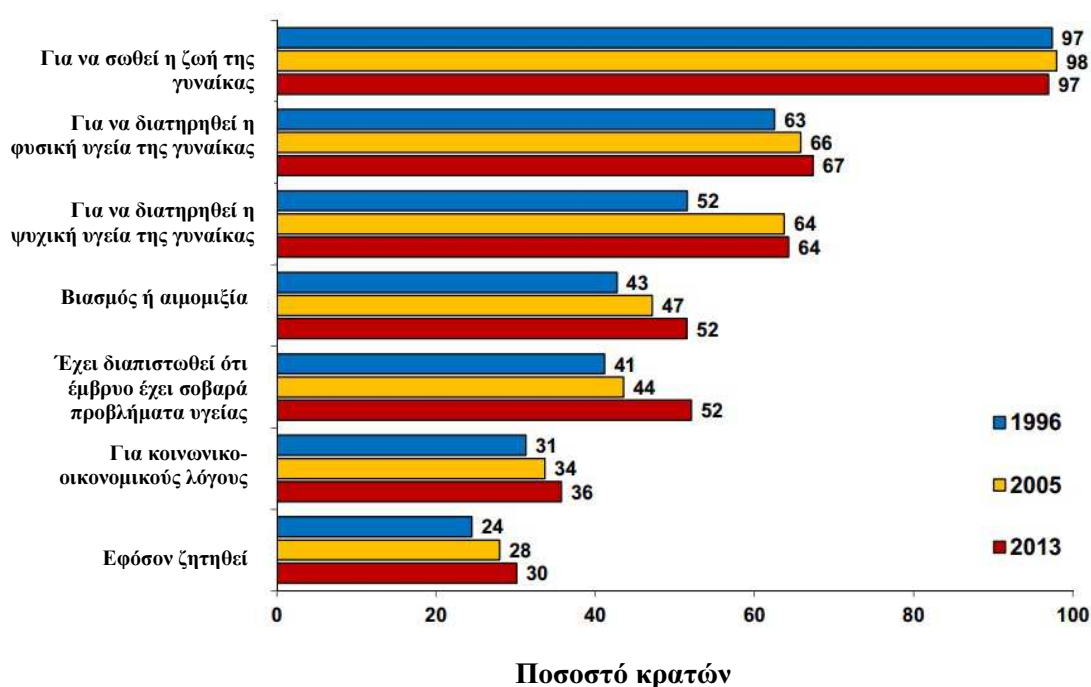
⁵⁶ United Nations, 2013, op. cit., pp. 64-68

Βατικανού, που δεν επέτρεψε την εφαρμογή σχετικής πολιτικής ή προγραμμάτων στην περιοχή δικαιοδοσίας του.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το ποσοστό των κυβερνήσεων που παρέχουν άμεση υποστήριξη για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού αυξάνεται συνεχώς στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, από το 82% το 1996 στο 93% το 2013. Αντίθετα, στις περισσότερο ανεπτυγμένες περιοχές, το αντίστοιχο ποσοστό μειώθηκε από το 58% το 1996 στο 38% το 2005, αλλά αυξήθηκε ξανά στο 45% το 2013.

Το 2013, πάνω από το 90% των κρατών στη Λατινική Αμερική, στην Καραϊβική, στην Αφρική και στην Ωκεανία παρείχαν άμεση υποστήριξη για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού, ενώ στην Ευρώπη το ποσοστό των κρατών αυτών κυμάνθηκε στο 45%. Στην Αφρική το 2013, μόλις μία χώρα δεν υποστήριξε τον οικογενειακό προγραμματισμό, όταν το 1996 οι χώρες αυτές ήταν τέσσερις.

Στο Διάγραμμα 11 που ακολουθεί αποτυπώνονται τα ποσοστά των κρατών που επιτρέπουν την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης για διάφορες περιστάσεις:

Διάγραμμα 11 Ποσοστά κρατών που επιτρέπουν την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης για διάφορες περιπτώσεις

Πηγή: United Nations, 2013, op. cit., p. 66

Το 2013, το 97% των κρατών παγκοσμίως επιτρέπεται η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (έκτρωση) εφόσον κινδύνευε η υγεία της μητέρας. Ουσιαστικά, η έκτρωση

ήταν ανεπίτρεπτη για οποιοδήποτε λόγο στη Χιλή, στη Δομινικανή Δημοκρατία, στο Ελ Σαλβαδόρ, στο Βατικανό, στη Μάλτα και στη Νικαράγουα.

Ένας αυξανόμενος αριθμός κρατών έχουν επιτρέψει τεχνικές διακοπής της εγκυμοσύνης από το 1996, ωστόσο το 2013, στα δύο τρίτα των χωρών παγκοσμίως η έκτρωση επιτρεπόταν μόνο όταν η σωματική ή ψυχική υγεία της γυναίκας βρισκόταν σε κίνδυνο, και περίπου στις μισές χώρες μόνο όταν η εγκυμοσύνη προήλθε από βιασμό ή αιμομιξία ή περιπτώσεις όπου το έμβρυο αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα στην ανάπτυξή του. Αξίζει να παρατηρήσει κανείς, ωστόσο, ότι οι πολιτικές τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης είναι περισσότερο αυστηρές στις αναπτυσσόμενες χώρες, απ' ότι στις ανεπτυγμένες. Το 2013, το 86% των ανεπτυγμένων χωρών επέτρεπαν την έκτρωση όταν η εγκυμοσύνη προερχόταν από περιπτώσεις που αναφέρθηκαν νωρίτερα, ενώ μόλις το 40% των αναπτυσσόμενων χωρών επέτρεπε την έκτρωση για τους ίδιους λόγους.

Μεταξύ 1996 και 2013, 57 χώρες (21 στην Αφρική, 12 στην Ασία, 12 στη Λατινική Αμερική και στην Καραϊβική, 8 στην Ευρώπη και 4 στην Ωκεανία) αύξησαν τον αριθμό των νόμιμων λόγων για έκτρωση, ενώ 8 χώρες (3 στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, 2 στην Αφρική, 2 στην Ασία και 1 στην Ωκεανία) μείωσαν τον αριθμό των νόμιμων περιπτώσεων όπου επιτρέπεται η έκτρωση.

3.3.5 Υγεία και θνησιμότητα⁵⁷

Οι βελτιώσεις στον τομέα της παιδικής θνησιμότητας σχετίζονται με τον αυξανόμενο αριθμό κρατών που αναγνωρίζουν το επίπεδο της παιδικής θνησιμότητας ως αποδεκτό.

Τα ποσοστά της μητρικής θνησιμότητας ακολουθούν πτωτική πορεία, ωστόσο οι περισσότερες κυβερνήσεις των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών εξακολουθούν να θεωρούν τα ποσοστά μη αποδεκτά. Το 2013, 76% των κυβερνήσεων στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και το 96% στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες θεωρούσαν τα ποσοστά μη αποδεκτά.

Παρά την ενθαρρυντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια, ο ιός HIV παραμένει μια αρκετά διαδεδομένη ασθένεια που οδηγεί σε αρκετούς θανάτους παγκοσμίως. Εκτιμάται ότι στα τέλη του 2012, περίπου 35 εκατομμύρια άνθρωποι, ενήλικες και ανήλικοι, ζούσαν

⁵⁷ United Nations, 2013, op. cit., pp. 85-93

με τον ιό του HIV στον οργανισμό τους, ενώ 2,3 εκατομμύρια μολύνθηκαν από τον ιό μέσα στο 2012. Το πρόβλημα του AIDS φαίνεται να απασχολεί έντονα το 80% των κρατών παγκοσμίως και ειδικότερα αντιμετωπίζεται ως σοβαρή απειλή από το 83% των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών, το 71% των περισσότερο ανεπτυγμένων κρατών και το 100% των ελάχιστα ανεπτυγμένων κρατών.

Στο πέρασμα των χρόνων, ο αριθμός των κρατών που υιοθέτησαν μέτρα για την αντιμετώπιση του AIDS αυξήθηκε: εξετάσεις αίματος, διανομή προφυλακτικών, κατάλληλες θεραπείες, πρόληψη της μόλυνσης από μητέρα σε έμβρυο κ.λπ..

Βέβαια, στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το 2013, μία στις τρεις χώρες παγκοσμίως δεν είχε υιοθετήσει κανένα νομικό κείμενο κατά των διακρίσεων ενάντια στα άτομα που ζουν με τον ιό του HIV.

3.3.6 Μετανάστευση⁵⁸

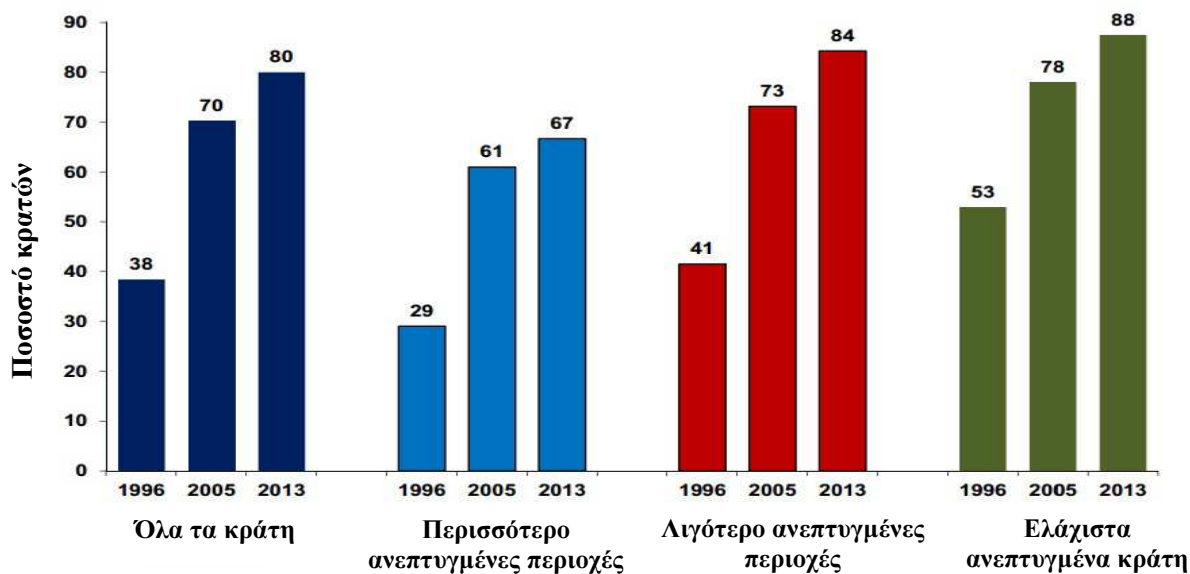
Μόνο μία στις δέκα κυβερνήσεις των κρατών του κόσμου ήταν, το 2013, ικανοποιημένη με την χωρική κατανομή του πληθυσμού τους εντός του εδάφους τους. Έξι στις δέκα επιθυμούσαν ριζική αλλαγή στην κατανομή, ποσοστό αυξημένο σε σχέση με το 42% του 1996.

Το 2013, μια πολύ μεγαλύτερη αναλογία κυβερνήσεων στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (70%) επιθυμούσε αλλαγή στη χωρική κατανομή του πληθυσμού τους, ενώ στις ανεπτυγμένες περιοχές το ποσοστό των χωρών αυτών ήταν μόλις 29%.

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία για 185 χώρες παγκοσμίως, το 80% των κρατών αυτών εφάρμοσαν πολιτικές για να αποτρέψουν την εσωτερική μετανάστευση από τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα, δηλαδή την αστικοποίηση. Εντύπωση προκαλεί ότι το 1996 το ποσοστό των χωρών αυτών ήταν μόλις 38%. Μεταξύ των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών το ποσοστό κυμάνθηκε στο 84%, ενώ μεταξύ των περισσότερο ανεπτυγμένων στο 67%.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται στο *Διάγραμμα 12* που ακολουθεί:

⁵⁸ United Nations, 2013, op. cit., pp. 105-118

Διάγραμμα 12 Ποσοστά κρατών που εφάρμοσαν πολιτικές για την αποτροπή της αστικοποίησης

Πηγή: United Nations, 2013, op. cit., p. 107

Στο πέρασμα των χρόνων, αυξήθηκε δραματικά ο αριθμός των πληθυσμών που μεταναστεύουν από μια χώρα σε μια άλλη, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται έντονα και οι επιδράσεις του φαινομένου αυτού.

Το 2013 εκτιμάται ότι ο αριθμός των διασυνοριακών μεταναστών έφτασε τα 232 εκατομμύρια, όταν το 1990 ο αριθμός αυτών ήταν μόλις 154 εκατομμύρια. Ο αριθμός των διεθνών μεταναστών αυξάνεται περίπου κατά 1,6% ετησίως. Όλο και περισσότερα κράτη επιδιώκουν να ελέγξουν τους εισερχόμενους μετανάστες: το 2013 σχεδόν τα τρία τέταρτα των κρατών εφάρμοσαν πολιτικές για να διατηρήσουν σταθερά τα ποσοστά μετανάστευσης ή δεν παρενέβησαν στη διαδικασία, ενώ το 15% εφάρμοσε πολιτικές μείωσης της μετανάστευσης και το 11% πολιτικές αύξησης της μετανάστευσης.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το ποσοστό των κυβερνήσεων που εφάρμοσαν πολιτικές για να μειώσουν τη μετανάστευση έπεσε από το 40% (1996) στο 15% (2013), ενώ αντίθετα το ποσοστό των κυβερνήσεων που εφάρμοσαν πολιτικές για την αύξηση της μετανάστευσης αυξήθηκε από το 4% το 1996 στο 11% το 2013.

Από το 1996 έως το 2013, ενώ το ποσοστό των κυβερνήσεων που επεδίωξαν να περιορίσουν τη μετανάστευση έχει μειωθεί σημαντικά και σε σχέση με τις ανεπτυγμένες και σε σχέση με τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, το ποσοστό εκείνων των κρατών που

επιδιώκουν αύξηση της μετανάστευσης έχει αυξηθεί σημαντικά στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες (από το 2% στο 24%), αλλά όχι στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές.

Οι αποδέκτριες χώρες επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για εργαζόμενους με εξαιρετικά προσόντα. Το ποσοστό των χωρών που εφάρμοσε πολιτικές για να προσελκύσει εξαιρετικά ικανούς εργαζόμενους αυξήθηκε από το 22% το 2005 στο 40% το 2013.

Η πλειοψηφία των κυβερνήσεων αναγνωρίζουν ότι η επιτυχής ενσωμάτωση των μεταναστών στην αποδέκτρια κοινότητα είναι απαραίτητη για να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη της μετανάστευσης. Παγκοσμίως, περίπου δύο τρίτα των κυβερνήσεων (63%) εφάρμοσαν πολιτικές το 2013 για να προωθήσουν την ενσωμάτωση των διεθνών μεταναστών, όταν το ποσοστό αυτό βρισκόταν στο 44% το 1996. Διαφορετική, βέβαια, ήταν η ανταπόκριση των περισσότερων ανεπτυγμένων κρατών σε σχέση με τις λιγότερο ανεπτυγμένες και τις ελάχιστες ανεπτυγμένες χώρες, όπου τα ποσοστά αντίστοιχα ήταν 94%, 49% και 29%.

Το 2013, μόλις ένα στα τέσσερα κράτη παγκοσμίως εφάρμοσε πολιτικές για να αποθαρρύνει τη μετανάστευση. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η αναλογία των κρατών με πολιτικές για να μειώσουν τη μετανάστευση παρέμεινε σχεδόν σταθερή, ενώ η αναλογία εκείνων με πολιτικές για αύξηση της μετανάστευσης αυξήθηκε σημαντικά.

Το 2013, σχεδόν μία στις δύο χώρες παγκοσμίως (55%) εφάρμοσε πολιτικές που επέτρεπαν στους υπηκόους της στο εξωτερικό να διατηρήσουν την υπηκοότητά τους χωρίς περιορισμό, μόλις ελάμβαναν την υπηκοότητα μιας άλλης χώρας, το 19% των χωρών επέτρεπε τη διπλή υπηκοότητα υπό προϋποθέσεις, ενώ η νομοθεσία στο υπόλοιπο 26% δεν επέτρεπε διπλή υπηκοότητα. Μια σαφώς μικρότερη αναλογία κρατών στις περισσότερες ανεπτυγμένες περιοχές εφάρμοσαν καθολική απαγόρευση διπλής υπηκοότητας (14%) σε σχέση με τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (30%) ή τις ελάχιστες ανεπτυγμένες χώρες (33%).

Το 2013, από τις 128 χώρες για τις οποίες υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για 6 βασικά μέτρα προσέλκυσης επενδύσεων από ανθρώπους της διασποράς, μόνο οι κυβερνήσεις 50 χωρών είχαν θεσπίσει τουλάχιστον ένα μέτρο. Ανάμεσα σε αυτά, εξάλειψη των γραφειοκρατικών διαδικασιών για επενδύσεις ήταν το πιο συχνά υιοθετούμενο μέτρο (23%), ακολουθούμενο από διευκολύνσεις στη φορολογία (15%) και

ευνοϊκή μεταχείριση στην παροχή πιστώσεων (14%). Οι χώρες στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες υιοθέτησαν μέτρα σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό,τι οι περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες.

3.4 Πληθυσμιακές πολιτικές & πληθυσμιακοί «γίγαντες»

Έπειτα από την παράθεση των στοιχείων που αφορούν τις πολιτικές που εφαρμόζουν τα κράτη ανά τον κόσμο γύρω από θέματα πληθυσμού, μπορούμε να εστιάσουμε στις πολιτικές που έχουν θέσει σε εφαρμογή οι δύο πληθυσμιακοί «γίγαντες» της εποχής μας, η Κίνα και η Ινδία, ώστε να δούμε πως κάθε χώρα προσπαθεί να διαχειριστεί την πορεία του αυξανόμενου πληθυσμού της.

3.4.1 Η «πολιτική του ενός παιδιού» στην Κίνα

Μια από τις χαρακτηριστικότερες πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην κατεύθυνση του οικογενειακού προγραμματισμού είναι αυτή της Κίνας: «ένα παιδί για κάθε οικογένεια». Το 1979, η κυβέρνηση της Κίνας αποφάσισε την υλοποίηση ενός φιλόδοξου προγράμματος για τη μεταρρύθμιση της αγοράς, μετά τη στασιμότητα που παρατηρήθηκε στον οικονομικό τομέα αμέσως μετά το πολιτικο-κοινωνικό κίνημα που έμεινε γνωστό ως «Πολιτισμική Επανάσταση». Στην Κίνα, τότε, ζούσε το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού, που καταλάμβανε μόλις το 7% της παγκόσμιας καλλιεργήσιμης γης. 2 στους 3 κατοίκους της ήταν κάτω των 30 ετών και οι γενιές της δεκαετίας του 1950 και του 1960 έμπαιναν στην αναπαραγωγική τους ηλικία. Η κυβέρνηση τότε θεώρησε επιβεβλημένο να περιορίσει την πληθυσμιακή αύξηση, για να αναδιοργανώσει την οικονομία της χώρας και να βελτιωθούν οι συνθήκες ζωής των κατοίκων της. Έτσι, αποφασίστηκε η εφαρμογή της πολιτικής του «ενός παιδιού».

Η πολιτική αυτή περιλαμβάνει ένα σύνολο κανονισμών που ρυθμίζουν το επιτρεπόμενο μέγεθος των οικογενειών της χώρας. Ειδικότερα, περιλαμβάνει περιορισμούς για το μέγεθος της οικογένειας, την ηλικία γάμου και την κύηση, καθώς και το χρονικό διάστημα για την απόκτηση δεύτερου παιδιού (στις περιπτώσεις που αυτό επιτρεπόταν). Το εθνικό γραφείο οικογενειακού προγραμματισμού καθορίζει τους στόχους και τις κατευθύνσεις της πολιτικής, ενώ σε τοπικό επίπεδο οι επιτροπές λαμβάνουν υπόψη τους τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες για να υποβάλουν τις προτάσεις τους. Μπορεί η πολιτική να ονομάζεται «ενός παιδιού», ωστόσο εφαρμόζεται μόνο σε ένα μικρό μέρος του πληθυσμού: για τους κατοίκους στα αστικά κέντρα και τους υπαλλήλους του κράτους,

η εφαρμογή της πολιτικής είναι υποχρεωτική – με ορισμένες εξαιρέσεις. Στις εξαιρέσεις ανήκουν οι οικογένειες των οποίων το πρώτο παιδί έχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα υγείας, ή και οι δύο γονείς εργάζονται κάτω από επικίνδυνες συνθήκες (π.χ. ορυχεία), ή και οι δύο γονείς είναι μοναχοπαίδια (σε ορισμένες περιοχές).

Σε αγροτικές περιοχές, όπου διαμένει σχεδόν το 70% του πληθυσμού, επιτρέπεται γενικά η γέννηση ενός δεύτερου παιδιού με διαφορά πέντε χρόνων από τη γέννηση του πρώτου, αλλά αυτό εφαρμόζεται συνήθως μόνο αν το πρώτο παιδί είναι θηλυκού γένους. Όσο για το τρίτο παιδί, αυτό επιτρέπεται να γεννηθεί εφόσον οι γονείς ανήκουν σε κάποια εθνική μειονότητα, ή διαμένουν σε κάποια απομακρυσμένη και ελάχιστα κατοικημένη περιοχή. Η πολιτική υποστηρίζεται από ένα σύστημα ανταμοιβών και ποινών, που επιλέγονται από τους τοπικούς αξιωματούχους και ποικίλουν: οικονομικά κίνητρα ή πρόστιμα, κατασχέσεις ή ακόμα και απολύσεις.

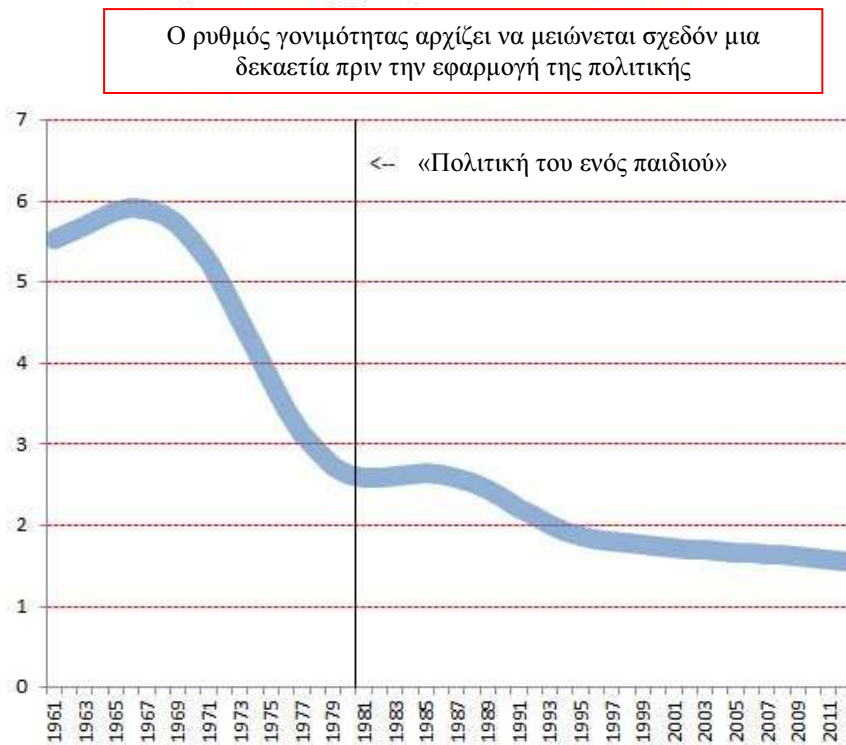
Η πολιτική βασίζεται στη καθολική πρόσβαση σε τεχνικές αντισύλληψης και τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης. Το 87% των παντρεμένων γυναικών παγκοσμίως χρησιμοποιούν την αντισύλληψη, συγκριτικά με το περίπου μόλις ένα τρίτο αυτών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ως μέθοδοι αντισύλληψης χρησιμοποιούνται ενδομήτριες συσκευές και χημικά σκευάσματα για αποστείρωση⁵⁹.

Από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν, διαπιστώθηκε ότι το 80% των γυναικών δεν είχαν επιλογή για τη μέθοδο αντισύλληψης και ακολούθησαν αυτόν που επέβαλε ο «οικογενειακός» σύμβουλος. Η χρήση των μεθόδων «μακράς διάρκειας» κράτησε τους αριθμούς των εκτρώσεων σε χαμηλά επίπεδα: το 25% των γυναικών που βρισκόταν σε αναπαραγωγική ηλικία διέκοψε τουλάχιστον μία εγκυμοσύνη, συγκριτικά με το 43% των γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Οι κυριότεροι λόγοι που οδήγησαν στην έκτρωση ήταν η αποτυχία των μεθόδων αντισύλληψης και η μη χορήγηση σχετικής άδειας για απόκτηση δεύτερου παιδιού από τους αρμόδιους. Υπήρχαν βέβαια και γυναίκες που επέλεξαν να συνεχίσουν μια μη εγκεκριμένη εγκυμοσύνη. Δεν προχωρούσαν όμως στους κατάλληλους προγεννητικούς ελέγχους και στις απαραίτητες εξετάσεις, φοβούμενες ότι θα ήταν υποχρεωμένες να προβούν σε διακοπή της κύησης ή θα τους επιβαλλόταν κάποιου είδους ποινή. Έτσι κατέληγαν να φέρνουν στον κόσμο τα παιδιά τους εντός της οικίας

⁵⁹ βλ. Hesketh, T., Lu, L., et al, The Effect of China's One-Child Family Policy after 25 Years, The New England Journal of Medicine, 353(11), 2005, p. 1171

τους, χωρίς τη βοήθεια εξειδικευμένου προσωπικού, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με τον κίνδυνο μητρικής ή βρεφικής θνησιμότητας. Γι' αυτό και παρατηρήθηκε, σε μια έρευνα το 1990, ότι διπλασιάστηκαν οι θάνατοι μητέρων που είχαν επιλέξει να συνεχίσουν μια μη εγκεκριμένη εγκυμοσύνη.

Όταν ξεκίνησε να εφαρμόζεται η «πολιτική του ενός παιδιού», η κυβέρνηση της Κίνας έθεσε ως στόχο ο πληθυσμός της χώρας να βρίσκεται το 2000 στα 1,2 δισεκατομμύρια. Σύμφωνα με την απογραφή του 2000, ο πληθυσμός της Κίνας ήταν 1,27 δισεκατομμύρια, αν και ορισμένοι ειδικοί θεωρούν ότι ο πληθυσμός είναι μεγαλύτερος, καθώς είναι κοινό μυστικό ότι πολλοί υπάλληλοι, απρόθυμοι να αποκαλύψουν τυχόν παραβιάσεις των κανονισμών, αλλοιώνουν τους αριθμούς σκόπιμα. Οι κινεζικές Αρχές αναφέρουν ότι «απετράπησαν» 250 με 300 εκατομμύρια γεννήσεις. Ο συνολικός ρυθμός γονιμότητας μειώθηκε από το 2,9 το 1979 στο 1,7 το 2004. Στις αστικές περιοχές έφτασε το 1,3 ενώ στις αγροτικές έπεσε λίγο κάτω από το 2. Έτσι δημιουργήθηκε ένα πρότυπο όπου οι αστικές οικογένειες έχουν ένα παιδί, ενώ αυτές που ζουν εκτός αστικών κέντρων έχουν δύο παιδιά.

Διάγραμμα 13: Ρυθμός γονιμότητας στην Κίνα κατά τα έτη 1961 – 2011

Πηγή: <http://cdn.theatlantic.com>

Ωστόσο, η ίδια η πολιτική ευθύνεται μόνο κατά ένα μέρος για τη μείωση του ρυθμού γονιμότητας, καθώς όπως προκύπτει από το *Διάγραμμα 13*, η δραματική μείωση συνέβη πριν την επιβολή της πολιτικής.

Ανάμεσα στο 1970 και το 1979, η εθελοντική πολιτική «late, long, few», που πρότεινε γέννηση παιδιών σε μεγαλύτερη ηλικία, μεγαλύτερη χρονική απόσταση μεταξύ των γεννήσεων και λιγότερα παιδιά, είχε ήδη συνεισφέρει στη μείωση του ρυθμού γονιμότητας από το 5,9 στο 2,9. Θα μπορούσε, δηλαδή, κάποιος να υποθέσει ότι ο ρυθμός γονιμότητας της χώρας θα μπορούσε να ακολουθήσει την καθοδική του πορεία ακόμα κι αν δεν εφαρμοζόταν η πολιτική του «ενός παιδιού», παρά μονάχα η εθελοντική πολιτική της δεκαετίας του 1970.

Μετά την έναρξη της εφαρμογής της πολιτικής του ενός παιδιού, υπήρξε μια πιο περιορισμένη πτώση του ρυθμού γονιμότητας, μέχρι το 1995, και έκτοτε σταθεροποιήθηκε σχεδόν στο 1,7. Επιπλέον, πολλές χώρες παρουσιάζουν παρόμοιες μειώσεις στο ρυθμό γονιμότητας τα τελευταία 25 χρόνια και μάλιστα σε γειτονικές στην Κίνα χώρες καταγράφονται ορισμένες από τις πιο χαμηλές τιμές παγκοσμίως: 1,04 στη Σιγκαπούρη, 1,38 στην Ιαπωνία και 0,91 στο Χονγκ Κονγκ⁶⁰.

Η ταχεία μείωση του ρυθμού γεννήσεων, σε συνδυασμό με τη σταθεροποίηση ή τη βελτίωση του προσδόκιμου ζωής, οδήγησε σε μια αυξημένη αναλογία των μεγαλύτερων ανθρώπων και μια αύξηση στην αναλογία ανάμεσα σε μεγαλύτερους σε ηλικία γονείς και ενήλικα τέκνα. Στην Κίνα, το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 65 ετών ήταν 5% το 1982, ενώ έφτασε, πλέον στο 7,5%. Οι προβλέψεις μάλιστα μιλούν για αύξηση στο 15% έως το 2025. Παρόλο που αυτοί οι αριθμοί είναι χαμηλότεροι σε σχέση με τους αντίστοιχους στις περισσότερες βιομηχανοποιημένες χώρες (ειδικά στην Ιαπωνία το ποσοστό είναι 20%), η έλλειψη επαρκών πόρων για την καταβολή συντάξεων στην Κίνα σημαίνει ότι οι μεγαλύτεροι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους απογόνους τους για την επιβίωσή τους. Το φαινόμενο αυτό έγινε γνωστό ως «4:2:1», δηλαδή στο πέρασμα του χρόνου ένα ζευγάρι θα πρέπει να φροντίζει και να καλύπτει της ανάγκες του παιδιού τους και των 4 γονιών τους.

⁶⁰ βλ. Hesketh, T., et al, 2005, op. cit, p. 1172

Υπάρχουν πρωτοβουλίες για να μπορεί κάποιος ευκολότερα να πάρει σύνταξη καθώς και να επενδύσει στην ιδιωτική του ασφάλιση, ώστε να εκλείψει το φαινόμενο του 4:2:1. Ακόμα, στις αστικές περιοχές, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι γονείς που είναι οι ίδιοι μοναχοπαίδια, μπορούν να αποκτήσουν και δεύτερο παιδί. Καθώς τα μοναχοπαίδια φτάνουν σε ηλικία γάμου, μένει να διαπιστωθεί πόσα ζευγάρια θα επωφεληθούν από τη δυνατότητα που τους δίνεται να αποκτήσουν και δεύτερο παιδί⁶¹.

Η κυβέρνηση της Κίνας βρίσκεται αντιμέτωπη με μια σημαντική πρόκληση: την ανάγκη να ισορροπήσει ανάμεσα στη βασική ανθρώπινη ανάγκη της αναπαραγωγής και την αύξηση του πληθυσμού, η οποία, παρά την επιτυχία της πολιτικής, συνεχίζει με ρυθμό περίπου 10 εκατομμυρίων ανθρώπων ετησίως. Για να ληφθούν οι κατάλληλες αποφάσεις για το μέλλον, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και ορισμένοι παράγοντες.

Πρώτα, η πολιτική θα μπορούσε να χαλαρώσει μόνο αν οι εκτιμήσεις για τη γονιμότητα οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι δε θα συνέβαινε μια έκρηξη γεννήσεων. Οι γενική άποψη είναι ότι στην Κίνα πλέον κυριαρχεί η φιλοσοφία της μικρής σε αριθμό ατόμων οικογένειας. 35% των γυναικών που ρωτήθηκαν, κατά τη διάρκεια έρευνας, ανέφεραν ότι προτιμούν να αποκτήσουν μόνο ένα παιδί, 57% δύο παιδιά, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό θα ήθελε πάνω από 2 παιδιά.

Δεύτερον, αυτό που το 1979 φαινόταν λογικό και επιβεβλημένο, μπορεί να μην είναι πλέον. Από εκείνη την εποχή μέχρι σήμερα, στην Κίνα έχουν συμβεί σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές. Από τις ελευθερίες που προέκυψαν λόγω πλούτου και παγκοσμιοποίησης, η πολιτική του ενός παιδιού μοιάζει αναχρονιστική. Παράλληλα η κυβέρνηση δυσκολεύεται να την εφαρμόσει. Οι ποινές οικονομικής φύσεως δεν είναι ικανές να αποτρέψουν τους ευκατάστατους ανθρώπους, ενώ την ίδια στιγμή η ευκολία και ελευθερία κίνησης δυσκολεύει τις αρμόδιες αρχές να εντοπίσουν τα ζευγάρια που επιλέγουν να μην υπακούσουν στους κανόνες.

Τέλος, τα στοιχεία για επιβράδυνση της πληθυσμιακής αύξησης, η αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων και οι κίνδυνοι γύρω από τον τοκετό χωρίς επίβλεψη – των γυναικών που θέλουν να κρατήσουν ένα παιδί – δείχνουν ότι μια χαλάρωση της πολιτικής του «ενός παιδιού» θα ήταν επιθυμητή.

⁶¹ Ibid, p. 1174

Δεν είναι λίγες οι προτάσεις που έγιναν σχετικά με τη μελλοντική εφαρμογή της πολιτικής. Μια πρόταση αναφέρει ότι κάθε ζευγάρι θα μπορούσε να αποκτήσει μέχρι δύο παιδιά, με ένα ελάχιστο διάστημα πέντε ετών μεταξύ τους. Οι εκτιμήσεις, σε αυτή την περίπτωση, μιλούν για πτώση του ρυθμού γονιμότητας στο 1,7 μέχρι το 2025, γεγονός που θα εξομάλυνε την κατάσταση αναφορικά με το φαινόμενο 4:2:1, ενώ η πολιτική θα γινόταν αποδεκτή από μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Η κυβέρνηση, ωστόσο, θεωρεί ότι η εποπτεία εξακολουθεί να είναι απαραίτητη. Υπάρχουν φόβοι ότι οποιαδήποτε παρέκκλιση από την εφαρμογή της πολιτικής θα μπορούσε να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτη αύξηση του πληθυσμού, με περαιτέρω συνέπειες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Ανησυχητικό είναι επίσης το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού μετακομίζει από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές, εντείνοντας το φαινόμενο της αστικοποίησης.

Το 2002, λοιπόν, ανακοινώθηκε ότι δεν επρόκειτο να υπάρξουν ριζικές αλλαγές στην πολιτική, παρά μονάχα λίγη χαλαρότητα σε ορισμένα μέτρα. Για παράδειγμα, τα ζευγάρια θα είχαν δυνατότητα να επιλέξουν μέθοδο αντισύλληψης. Ακόμα, δεν απαιτείται πλέον άδεια για την απόκτηση του πρώτου παιδιού, κάτι που σημαίνει ότι τα ζευγάρια επιλέγουν ελεύθερα το χρόνο γέννησης των παιδιών τους, ανεξάρτητα από το σύστημα μετρήσεων των γεννήσεων σε τοπικό επίπεδο. Αυτές οι αλλαγές, μαζί με τις εκτιμήσεις για μείωση του ρυθμού γονιμότητας, έχουν οδηγήσει στη μείωση των αντιδράσεων ενάντια στην κυβερνητική πίεση και παράλληλα επιτρέπουν στην κυβέρνηση να χαλαρώσει μελλοντικά την πολιτική του «ενός παιδιού»⁶².

3.4.2 Ο έλεγχος του πληθυσμού στην Ινδία⁶³

Η δημογραφική πολιτική της Ινδίας χρονολογείται από τη δεκαετία του 1980. Οι επίσημες θέσεις για ζητήματα που σχετίζονται με τον πληθυσμό, την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία των ανθρώπων περιγράφονται στα πενταετή αναπτυξιακά σχέδια (Five year Development Plans), που αποτέλεσαν και τη βάση για την πολιτική οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που ακολούθησε η χώρα από την

⁶² Ibid, pp. 1174-1175

⁶³ βλ. Tandon, U., Family Planning in India: A Study of Law and Policy, Journal of Constitutional and Parliamentary Studies, Vol. 45, Nos. 3-4, 2011, pp. 1-3, available at <http://paa2010.princeton.edu/papers/101217> (Retrieved: 27/08/2014)

ανεξαρτησία της και έπειτα. Υπήρξαν βέβαια και σχετικές ανακοινώσεις για εφαρμογή πολιτικών σε θέματα ελέγχου του πληθυσμού και οικογενειακού προγραμματισμού πέρα από τα πενταετή αναπτυξιακά σχέδια.

Η πρώτη ανακοίνωση πραγματοποιήθηκε το 1976, μια εποχή που είχε δοθεί έμφαση στον οικογενειακό προγραμματισμό μέσα από πολιτικές και γραφειοκρατικές πιέσεις. Η φιλοσοφία της ήταν ότι δεν είναι δυνατό να περιμένει κανείς η μείωση του ρυθμού γονιμότητας να επιτευχθεί μέσα από τη μόρφωση – εκπαίδευση του πληθυσμού και την αναμονή για οικονομική ανάπτυξη: κάτι τέτοιο μπορούσε να διαρκέσει χρόνια και μέχρι τότε το πρόβλημα θα οξυνόταν.

Ορισμένα από τα μέτρα που προτάθηκαν μέσω της Εθνικής Πολιτικής για τον Πληθυσμό του 1976 περιελάμβαναν: αύξηση του κατώτατου ορίου ηλικίας γάμου στα 18 έτη για τις γυναίκες και στα 21 για τους άνδρες, πάγωμα της αντιπροσώπευσης στα κρατικά όργανα λήψης των αποφάσεων και άσκησης νομοθετικής εξουσίας στη βάση της απογραφής του πληθυσμού του 1971 μέχρι το 2001, μέτρα για την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των γυναικών, ιδιαίτερη προσοχή στην έρευνα σε θέματα αναπαραγωγής και αντισύλληψης, δικαιώματα στο κοινοβούλιο να νομοθετήσει σχετικά με υποχρεωτική αποστείρωση και κίνητρα για υπαλλήλους του κράτους για τη διατήρηση οικογένειας «μικρού μεγέθους».

Η πολιτική του 1976 βέβαια διήρκεσε μόλις ένα χρόνο, καθώς η νέα κυβέρνηση των εκλογών του 1977 απέρριψε πολλές από τις διατάξεις της εν λόγω πολιτικής.

Η δεύτερη πολιτική για τον πληθυσμό ανακοινώθηκε το έτος 2000 και άμεσος σκοπός της ήταν να αντιμετωπίσει τις μη ικανοποιημένες ανάγκες για αντισύλληψη, υγειονομική περίθαλψη και προσωπικό υγείας, καθώς επίσης και να βελτιώσει τις παρεχόμενες υπηρεσίες στους τομείς της αναπαραγωγής και της περίθαλψης παιδιών. Οι εκτιμήσεις αναφέρουν ότι αν γίνουν όλα τα παραπάνω, τότε θα μπορούσε να υπάρξει σταθεροποίηση του πληθυσμού μέχρι το έτος 2045. Συγκεκριμένα μέτρα που προτάθηκαν περιελάμβαναν: αντιμετώπιση των αναγκών για βασικές υπηρεσίες αναπαραγωγής και περίθαλψης παιδιών, δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση μέχρι τα 14 έτη, μείωση του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο κάτω από το 20% και για τα δύο φύλα, μείωση της θνησιμότητας των βρεφών κάτω από το 30 για κάθε 1000 γεννήσεις, μείωση της θνησιμότητας των μητέρων κάτω από το 100 για κάθε 100000 γεννήσεις,

ανοσοποίηση για όλα τα παιδιά κατά των ασθενειών που αντιμετωπίζονται με εμβόλιο, επίτευξη ποσοστού γεννήσεων σε οργανωμένες εγκαταστάσεις σε ποσοστό 80% και από εξειδικευμένο προσωπικό στο 100% των περιπτώσεων, επίτευξη της μέγιστης δυνατής πληροφόρησης για θέματα αντισύλληψης, καταγραφή του 100% των γεννήσεων, των θανάτων, των γάμων και των κηύσεων, συγκράτηση της εξάπλωσης του ιού του AIDS, πρόληψη και αντιμετώπιση των μεταδιδόμενων νοσημάτων και λοιπά.

Ο πληθυσμός της Ινδίας έφτασε το ένα δισεκατομμύριο στις 11 Μαΐου 2000. Τη μέρα εκείνη ο πρωθυπουργός της Ινδίας ανακοίνωσε τη δημιουργία της Εθνικής Επιτροπής Πληθυσμού (National Population Commission). Μέλη της Επιτροπής είναι Υπουργοί συναρμόδιων υπουργείων, Γενικοί Γραμματείς Υπουργείων, διακεκριμένοι επιστήμονες (φυσικοί, δημογράφοι) και εκπρόσωποι τοπικών κοινοτήτων. Η Επιτροπή μεταξύ άλλων είναι αρμόδια για την ανασκόπηση, την παρατήρηση και την παροχή κατευθύνσεων για την ορθή εφαρμογή της Εθνικής Πολιτικής για τον Πληθυσμό, την προώθηση της συνέργειας ανάμεσα σε προγράμματα υγείας, εκπαίδευσης, περιβάλλοντος και ανάπτυξης ώστε να επιτευχθεί η σταθεροποίηση του πληθυσμού.

Πολλοί, βέβαια, ισχυρίστηκαν ότι η κίνηση για τον έλεγχο του πληθυσμού ήταν βεβιασμένη, καθώς η Εθνική Πολιτική για τον Πληθυσμό ανακοινώθηκε το Φεβρουάριο του 2000 αλλά στην απογραφή του 2001 ο στόχος του πληθυσμού για το έτος 2002 είχε ήδη ξεφύγει κατά 14 εκατομμύρια. Θα μπορούσε, δηλαδή, να τεθεί ένας πιο ρεαλιστικός και αποτελεσματικός στόχος για το μέλλον, με βάση τα στοιχεία που θα προέκυπταν από την απογραφή του 2001. Στην Ινδία, ωστόσο, το πρόβλημα είναι σαφώς ευρύτερο και απαιτούνται μεγάλες προσπάθειες για να ικανοποιηθούν οι βασικές ανάγκες επιβίωσης του πληθυσμού της χώρας. □

Κεφάλαιο 4: Δημογραφικές μεταβολές και βιώσιμη ανάπτυξη

Από τα 7 δισεκατομμύρια των ανθρώπων που ζουν σήμερα στον πλανήτη, περισσότερο από 1 δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν υπό συνθήκες ακραίας φτώχειας. Περίπου ο ίδιος αριθμός ανθρώπων υποφέρει από επισιτιστική ανασφάλεια και ζει σε παραγκουπόλεις. Εκατομμύρια άνθρωποι αδυνατούν να βρουν παραγωγική και επικερδή εργασία. Γενικότερα απαιτείται πιο ισορροπημένη διανομή των οικονομικών πόρων, αλλά και μεγαλύτερα επίπεδα οικονομικής παραγωγής για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες των ανθρώπων. Σήμερα, για παράδειγμα, η επισιτιστική ασφάλεια, δηλαδή η ικανότητα των ανθρώπων να αγοράσουν τρόφιμα, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο ζήτημα αλλά εξίσου κρίσιμο αναδεικνύεται και το θέμα της ασφάλειας τροφίμων, δηλαδή της ικανότητας του αγροτικού τομέα να παράγει φαγητό σε ικανοποιητικές ποσότητες⁶⁴. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του FAO (Food and Agriculture Organization), η παγκόσμια γεωργική παραγωγή θα πρέπει να αυξηθεί κατά τουλάχιστον 70% ώστε να ικανοποιηθούν οι διατροφικές ανάγκες των 9 δισεκατομμυρίων ανθρώπων του 2050.

Η μείωση της φτώχειας, η δημιουργία θέσεων εργασίας και η ασφάλεια τροφίμων εξαρτώνται από την αυξανόμενη οικονομική παραγωγή – κυρίως στο γεωργικό τομέα. Αυξημένη οικονομική παραγωγή σημαίνει ότι θα υπάρξει και αυξημένη χρήση όλων των φυσικών πόρων του πλανήτη⁶⁵. Όλο και περισσότερα κράτη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της ταχείας υποβάθμισης του εδάφους τους, της αποψίλωσης των δασών και της έλλειψης νερού. Εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής αυξάνονται σε συχνότητα και ένταση οι φυσικές καταστροφές, αυξομειώνονται οι βροχοπτώσεις και ερημοποιούνται μεγάλες εκτάσεις⁶⁶. Οι φτωχοί, που σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνται άμεσα από τους φυσικούς πόρους, είναι επιρρεπείς στις αλλαγές αυτές και παράλληλα αδυνατούν να προσαρμοστούν εύκολα στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται. Ιδιαίτερα αρνητικά επηρεάζονται οι γυναίκες και τα παιδιά⁶⁷. Η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο δύσκολη αν συνυπολογιστούν οι διακρίσεις σε

⁶⁴ βλ. Klatzmann, J., *Nourrir dix milliards d'hommes?*, Paris, Presses Universitaires de France, 1975, pp. 25-28

⁶⁵ βλ. Bondestam, L., Bergstrom, S., *Poverty & population control*, Academic Press, London, 1980, pp. 61-65

⁶⁶ βλ. Tsosie, R., *Indigenous Peoples and environmental justice: the impact of climate change*, University of Colorado Law Review, Vol. 78, 2007, pp. 1629-1633

⁶⁷ βλ. Coles, A. (edt.), Wallace, T. (edt.), *Gender, Water and Development*, Oxford, 2005, Berg, pp. 14-19

βάρος των γυναικών, των ηλικιωμένων ανθρώπων, των κοινοτήτων ιθαγενών και των μεταναστών.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι σε παγκόσμιο επίπεδο τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης αποδεικνύονται περισσότερο σημαντικά από τον αριθμό των ανθρώπων για να επιτευχθεί ένας κόσμος που μπορεί να υποστηρίξει την παρούσα και τις μελλοντικές γενεές⁶⁸. Ωστόσο, αν δε βρεθούν πιο αποδοτικές μέθοδοι, πιο «πράσινοι» τρόποι για να έχουν όλοι οι άνθρωποι μια αξιοπρεπή ζωή, οι προσπάθειες για μείωση της φτώχειας θα επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο τον πλανήτη. Το μέλλον της Γης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα του ανθρώπου να μειώσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και ιδίως αυτές του φαινομένου του θερμοκηπίου. Η μετάβαση στην «πράσινη» οικονομία απαιτεί οικονομικά κίνητρα και αντικίνητρα, καθώς και νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, που θα ενθαρρύνει τη διεθνοποίηση του περιβαλλοντικού κόστους και θα οδηγήσει σε καλύτερες εκτιμήσεις για την αναγκαιότητα των περιορισμένων φυσικών πόρων. Η περιβαλλοντική επιβάρυνση μπορεί να μειωθεί μέσα από αυστηρά πρότυπα για την παραγωγή και χρήση προϊόντων (μείωση των συσκευασιών των προϊόντων, αντικατάσταση των πλαστικών τσαντών στις αγορές, ορισμός ορίων εκπομπών στα αυτοκίνητα κ.λπ.) και συνειδητοποιημένη καταναλωτική συμπεριφορά (χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς, απενεργοποίηση ηλεκτρικών συσκευών όταν δε χρησιμοποιούνται κ.λπ.). Παράλληλα, αυτά τα μέτρα θα πρέπει να προωθήσουν την ανάπτυξη εναλλακτικών, ανανεώσιμων και καθαρών πηγών ενέργειας, και να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη και χρήση τεχνολογιών που θα εξοικονομούν ενέργεια⁶⁹.

Τέλος, μια πιο ισορροπημένη διανομή των οικονομικών πόρων – που αποτελεί μεγάλη πρόκληση σε ένα κόσμο μεγάλων ανισοτήτων – θα μπορούσε να μειώσει τη φτώχεια με μια σχετικά μικρότερη αναλογική αύξηση της οικονομικής παραγωγής. Υπό αυτή την έννοια, μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα, μαζί με τον περιορισμό της αύξησης του πληθυσμού, μπορούν επίσης να μειώσουν τις πιέσεις στο περιβάλλον⁷⁰.

⁶⁸ βλ. Faucheux, S., Noel, J., F., Οικονομική των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος, Αθήνα, 2007, Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 124-130

⁶⁹ βλ. Hardoy, J.-E., Satterthwaite, M.D., Environmental problems in an urbanizing world, London, ed. Earthscan, 2001, pp. 336-364

⁷⁰ βλ. Birdsall, N., Government, Population and Poverty: A Win-Win Tale, in Lindahl-Kiessling, K., Landberg H. (ed.), Population, economic development, and the environment: The Making of Our Common Future, Oxford University Press, 1994, pp. 173-194

Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού κρύβει σημαντικές διαφορές μεταξύ χωρών. Κατά τις περασμένες δεκαετίες η ετερογένεια μεταξύ των χωρών και εντός των χωρών αυξήθηκε έντονα αναφορικά με την αύξηση του πληθυσμού. Ενώ σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες ο πληθυσμός σταθεροποιείται ή έχει αρχίσει να μειώνεται, και σε αρκετές μεσαίου εισοδήματος χώρες ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού μειώνεται, στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες ο ρυθμός αύξησης παραμένει ιδιαίτερα υψηλός. Ωστόσο, είναι σχετικά χαμηλότερος στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες της Ασίας – ιδιαίτερα εξαιτίας της μείωσης του ρυθμού γονιμότητας στο Μπαγκλαντές – απ' ό τι στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες της Αφρικής⁷¹.

Εξαιτίας της μεγάλης αύξησης του πληθυσμού, οι ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες έχουν ένα μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό νεανικού πληθυσμού. Σήμερα, περίπου το 60% του πληθυσμού τους είναι κάτω των 25 ετών, και μέχρι το 2050 ο πληθυσμός αυτής της ηλικιακής ομάδας θα αυξηθεί κατά 60%. Ο μεγάλος και αυξανόμενος αριθμός του νεανικού πληθυσμού των ελάχιστα ανεπτυγμένων χωρών είναι ένας από τους σημαντικότερους παραγωγικούς πόρους τους. Καθώς οι νέοι πλησιάζουν την ηλικία για εργασία, μπαίνουν στην περίοδο της ζωής τους που συνεισφέρουν τα μέγιστα στην οικονομική ανάπτυξη, με την προϋπόθεση ότι απολαμβάνουν υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και εργασίας.

Ωστόσο, ένας αυξανόμενος νεανικός πληθυσμός δυσκολεύει τα κράτη να διατηρήσουν ή να αυξήσουν τις κατά κεφαλή επενδύσεις στους νέους ανθρώπους – για παράδειγμα σε παροχές υγείας και εκπαίδευσης – και απαιτεί οικονομική ανάπτυξη για να προκύψουν ευκαιρίες απασχόλησης για τους νέους αυτούς. Μέσα στα επόμενα 40 χρόνια, ο πληθυσμός των ελάχιστα ανεπτυγμένων χωρών αναμένεται να διπλασιαστεί και ο πληθυσμός των ανθρώπων που φθάνουν σε ηλικία που μπορούν να εργαστούν θα αυξάνεται κατά 15 εκατομμύρια ετησίως. Το εργατικό δυναμικό δηλαδή θα αυξάνεται κατά 33 χιλιάδες ημερησίως. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν ιδιαίτερα μεγάλη πρόκληση, καθώς ήδη το 50% του πληθυσμού των χωρών ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, ενώ το 80% του εργατικού δυναμικού εργάζεται μόνο περιστασιακά. Η ανεργία είναι ιδιαίτερα

⁷¹ <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

αυξημένη στις νεότερες γενιές, και πολλοί που πρόσφατα έχουν αποφοιτήσει βρίσκουν χαμηλά αμειβόμενη και ανασφάλιστη εργασία⁷².

Οι ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες πρέπει να πετύχουν οικονομική μεγέθυνση για να πετύχουν στη συνέχεια τη δημιουργία θέσεων πλήρους εργασίας, την αύξηση των εισοδημάτων των νοικοκυριών και την καταπολέμηση της φτώχειας⁷³. Από την άλλη, όμως, η οικονομική μεγέθυνση θα έχει αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, στο πλαίσιο της τρέχουσας στρατηγικής ανάπτυξης. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές εκεί όπου η οικονομική πρόοδος βασίζεται σε βιομηχανίες που κάνουν έντονη χρήση των φυσικών πόρων, αλλά και εκεί όπου η γεωργική παραγωγή κατασπαταλά πολύτιμους πόρους. Οι ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε σχέση με τις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες χώρες, και αυτό παράλληλα με τον αυξανόμενο πληθυσμό τους, επηρεάζει τις προοπτικές τους για ανάπτυξη⁷⁴. Μεταξύ 2000 και 2008, η πραγματική μεγέθυνση της οικονομίας στις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες ήταν σχεδόν το ίδιο υψηλή όσο και στις άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, 6,6% ετησίως κατά μέσο όρο, αλλά προσαρμοσμένος στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και την αύξηση του πληθυσμού, ο πραγματικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης ήταν σχεδόν ο μισός απ' ό,τι σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, ήτοι 2,5% ετησίως. Ο συνδυασμός των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της πληθυσμιακής αύξησης υπονομεύουν την προσπάθεια των ελάχιστα ανεπτυγμένων χωρών να συμβαδίσουν με τα επίπεδα εισοδήματος των περισσότερο προοδευμένων αναπτυσσόμενων κρατών με όρους βιώσιμης ανάπτυξης.

Η ανθρώπινη δραστηριότητα επηρεάζει πλέον κάθε κράτος, κάθε είδος και κάθε οικοσύστημα του πλανήτη. Καταφέραμε να αλλάξουμε το κλίμα του κόσμου. Οι εξαθλιωμένοι πληθυσμοί στις φτωχές χώρες, που συνεισφέρουν ελάχιστα στην κλιματική αλλαγή, βιώνουν τις πιο αρνητικές επιπτώσεις της. Αλλά επίσης υποφέρουν γιατί καλούνται να εφαρμόσουν μια μη βιώσιμη στρατηγική γεωργικής παραγωγής και

⁷² <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

⁷³ βλ. Σωτηρόπουλος, Δ., Χουλιάρας, Α., Ρούσσο, Σ., Σκλιας, Π., Ο Τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις, σειρά Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αθήνα, 2005, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 289-294

⁷⁴ βλ. Τσάλτας, Γρ., Ο δρόμος προς την Κοπεγχάγη, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3347&catid=1> (Τελευταία πρόσβαση: 02/09/2014)

διαχείρισης των δασών, που επίσης συνεισφέρει στη μείωση των αποθεμάτων νερού και του ορυκτού πλούτου και που τελικά υπονομεύει τη διαβίωσή τους.

Μέχρι σήμερα, πολλές αναπτυσσόμενες χώρες επηρεάζονται λιγότερο από τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (είτε γιατί συνεισφέρουν λιγότερο στο πρόβλημα είτε γιατί τα αποτελέσματα δεν είναι ακόμα ορατά γι' αυτές), αλλά όλες, συμπεριλαμβανομένων και των φτωχότερων, επηρεάζονται από την εξάντληση και υποβάθμιση των φυσικών πόρων. Τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη για παράδειγμα δίνουν έμφαση στους πόρους των ωκεανών και ένας μεγάλος αριθμός άλλων χωρών ανησυχούν για την υποβάθμιση της γης, τη μείωση του νερού και την ερημοποίηση⁷⁵.

Η μετάβαση στην πράσινη οικονομία (που πρέπει να στρέφεται στη βιώσιμη καλλιέργεια της γης, τη πιο προσεκτική διαχείριση των δασών και του νερού και τον περιορισμό της χρήσης άνθρακα) είναι έτσι ιδιαίτερα σημαντική για όλες τις χώρες, σε όλα τα στάδια της ανάπτυξης⁷⁶. Αποτυχία στην προώθηση της πράσινης οικονομίας, της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής σημαίνει ότι ο κόσμος δεν μπορεί να εξυπηρετήσει έναν αυξανόμενο πληθυσμό χωρίς καταστρεπτικές συνέπειες για το φυσικό περιβάλλον, κάτι που τελικά θα υπονόμει τα θεμέλια της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η πράσινη οικονομία δεν είναι συνεπώς μια αντίφαση, αλλά μάλλον μια αναγκαιότητα, ειδικά για τη μείωση της φτώχειας⁷⁷.

Ο κόσμος, εξάλλου, βιώνει το μεγαλύτερο κύμα αστικοποίησης στις ιστορία. Ήδη, πάνω από το μισό του πληθυσμού της γης ζει σε πόλεις και αστικά κέντρα και μέχρι το 2030 αυτός ο αριθμός αναμένεται να φτάσει στα 5 δισεκατομμύρια. Οι περιοχές όπου το φαινόμενο θα είναι εντονότερο είναι η Αφρική και η Ασία. Πρόκειται για μια από τις πιο κρίσιμες δημογραφικές μεταβολές των επόμενων δεκαετιών. Σήμερα το κομμάτι του αστικού πληθυσμού στις ελάχιστες ανεπτυγμένες χώρες είναι σχετικά μικρότερο απ' ότι στον υπόλοιπο κόσμο (30% του συνολικού πληθυσμού), αλλά ο ρυθμός αύξησης του

⁷⁵ βλ. Τσάλτας, Γ., Αφρική και ανάπτυξη, η τελευταία παγκόσμια πρόκληση / ευκαιρία, Αθήνα, 2003, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 144-146 και Kelman, I., West, J.J., Climate change and Small Island Developing States, Ecological and Environmental Anthropology, Vol.5, No.1, 2009

⁷⁶ βλ. Πλατιάς, Χ., Η αναζήτηση βιώσιμης λύσης για το κλίμα: προς διαμόρφωση μιας παγκόσμιας κλιματικής πολιτικής, στο Τσάλτας, Γ. (επιμ.), Γιοχάνεσμπουργκ – Το περιβάλλον μετά τη συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την αειφόρο ανάπτυξη, Αθήνα, 2003, Εκδόσεις Σιδέρη

⁷⁷ <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

αστικού πληθυσμού είναι ιδιαίτερα υψηλός, περίπου 4% ετησίως. Με το ρυθμό αυτό, ο αστικός πληθυσμός στις ελάχιστες ανεπτυγμένες χώρες θα διπλασιαστεί σε λιγότερο από 20 χρόνια. Η μετακίνηση από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές οφείλεται συνήθως σε οικονομικά κίνητρα, αλλά οι οικονομικοί λόγοι μπορεί να σχετίζονται και με τις μεταβαλλόμενες περιβαλλοντικές συνθήκες. Οι πλημμύρες στο δέλτα του Μπαγκλαντές και η ξηρασία σε ορισμένες περιοχές της Αφρικής, για παράδειγμα, απειλούν τις ζωές πολλών ανθρώπων στις αγροτικές περιοχές και ωθούν μεγάλο μέρος αυτών να αναζητήσουν μια πιο ευήμερη ζωή στα αστικά κέντρα. Και καθώς οι περιβαλλοντικές καταστροφές αυξάνουν σε συχνότητα και ένταση, μπορούν περαιτέρω να επιταχύνουν την αστικοποίηση. Κάτω από τις σωστές συνθήκες και με την κατάλληλη υποστήριξη, η μετανάστευση μπορεί να είναι μια στρατηγική για την προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του περιβάλλοντος, παρά μια αποτυχία προσαρμογής. Η αλλαγή στη χωρική κατανομή των ανθρώπων μπορεί να μειώσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και να εκμεταλλευτεί τις ανθρώπινες αδυναμίες.

Η πλειοψηφία των φτωχών του κόσμου εξακολουθούν να μένουν σε αγροτικές περιοχές, αλλά ο αριθμός των φτωχών ανθρώπων που διαμένουν σε πόλεις αυξάνεται ταχύτατα. Πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν σε παραγκουπόλεις, που είναι συνήθως υπερβολικά πυκνοκατοικημένες και όπου απουσιάζουν βασικές υπηρεσίες όπως η παροχή καθαρού πόσιμου νερού και η υγειονομική περίθαλψη⁷⁸.

Καθώς οι αστικές περιοχές μεγαλώνουν, μπορούν να επηρεάζουν το περιβάλλον, μέσω της εξάπλωσης των πόλεων, ενώ συνδέονται επίσης με την αύξηση της κατανάλωσης των πόρων, συμπεριλαμβανομένων των υδάτων.

Ωστόσο, η αύξηση της κατανάλωσης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε ένα μικρό ποσοστό των νοικοκυριών με σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος. Οι κάτοικοι των παραγκουπόλεων υποφέρουν από την έκθεση σε περιβαλλοντικούς κινδύνους, που προκαλεί η κλιματική αλλαγή, με περαιτέρω συνέπειες για την υγεία τους, καθώς συνήθως στις περιοχές αυτές τα επίπεδα μόλυνσης είναι υψηλότερα. Οι πόλεις και κωμοπόλεις που βρίσκονται κοντά στη θάλασσα θα αντιμετωπίσουν αυξημένους κινδύνους από καταιγίδες και πλημμύρες, ενώ εκείνες σε άνυδρες περιοχές είναι επιρρεπείς να εμφανίσουν αφενός έντονη έλλειψη νερού και αφετέρου υψηλότερες θερμοκρασίες.

⁷⁸ <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

Η ικανότητα αντιμετώπισης αυτών των κινδύνων είναι μικρότερη σε μικρές και μεσαίες πόλεις και κωμοπόλεις, όπου τα εισοδήματα (ιδιωτικά και δημόσια) είναι χαμηλά και γενικά οι υποδομές ανύπαρκτες. Παρά τις προκλήσεις που συνδέονται με την αστικοποίηση, αυτή μπορεί να είναι μια ισχυρή κινητήρια δύναμη για την αειφόρο οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη. Καθώς ο πληθυσμός αυξάνεται, οι άνθρωποι θα θεωρούν ότι η στενότερη συνεργασία τους στους τομείς της οικονομίας και του περιβάλλοντος είναι παραπάνω από αναγκαία σε περιοχές πυκνοκατοικημένες. Η αστικοποίηση επιτρέπει στο κράτος να παρέχει βασικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομικής περίθαλψης και της εκπαίδευσης, με χαμηλότερο κόστος ανά κάτοικο, και επίσης επιτρέπει την επίτευξη οικονομιών κλίμακας για την ανάπτυξη βασικών υποδομών, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, ύδρευσης, αποχέτευσης και των μεταφορών⁷⁹.

Η αστικοποίηση μπορεί επίσης να μειώσει την κατανάλωση ενέργειας, ιδιαίτερα στον τομέα των μεταφορών και της στέγασης, και αυτό μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό των πιέσεων του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές⁸⁰.

Ο προληπτικός σχεδιασμός για την αστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στους τομείς της απασχόλησης, της γης και των στεγαστικών αναγκών του αυξανόμενου φτωχού πληθυσμού των πόλεων, είναι η κατάλληλη πολιτική – λύση για την αντιμετώπιση της ταχείας αστικοποίησης και ένα κρίσιμο συστατικό για την ενίσχυση των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης. Καθώς η αύξηση του πληθυσμού στις αστικές περιοχές είναι συχνά το αποτέλεσμα της φυσικής αύξησης του πληθυσμού, ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους για να επιβραδυνθεί η αστική ανάπτυξη είναι η μείωση της ανεπιθύμητης γονιμότητας τόσο στις αγροτικές όσο και στις αστικές περιοχές.

Επιπλέον, οι προσπάθειες για τη βελτίωση της ζωής του αυξανόμενου αριθμού των φτωχών των αστικών κέντρων και την ανάπτυξη αστικών περιοχών και βιομηχανιών πρέπει να συμπληρώνονται από προσπάθειες για τη μείωση της φτώχειας στις αγροτικές περιοχές και την προώθηση της ανάπτυξης σε αυτές. Η ισχυροποίηση των δεσμών μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών είναι η ραχοκοκαλιά της ισχυρής ανάπτυξης⁸¹.

⁷⁹ βλ. Elliot, J., A., *An Introduction to Sustainable Development*, New York, 2006, Routledge, pp. 189-204

⁸⁰ <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

⁸¹ βλ. Hardoy, J.-E., Satterthwaite, 2001, op. cit., pp. 172-176

Οι αλλαγές στο μέγεθος των πληθυσμών φέρνουν αναπόφευκτα αλλαγές στην ηλικιακή δομή των πληθυσμών. Οι χώρες που έχουν υψηλή αύξηση του πληθυσμού έχουν νεανικό πληθυσμό, ενώ στις χώρες που έχουν χαμηλή αύξηση του πληθυσμού παρατηρείται γήρανση του πληθυσμού. Οι αλλαγές των ηλικιακών δομών επηρεάζουν όχι μόνο τα πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής, αλλά και την ισορροπία μεταξύ κερδών και επενδύσεων στους διάφορους συντελεστές της παραγωγής. Έχουν άλλωστε σημαντικές συνέπειες στην αγορά εργασίας, τους μισθούς και την κατανομή του εισοδήματος. Η επίδραση των αλλαγών της ηλικιακής διάρθρωσης του πληθυσμού στο περιβάλλον είναι πολύπλοκη και εξαρτάται έντονα από τις επιπτώσεις των αλλαγών στη συνολική οικονομική ανάπτυξη.

Αν οι κοινωνίες, ο πληθυσμός των οποίων γερνά, καταφέρουν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τον αυξανόμενο αριθμό των μεγάλων σε ηλικία, αλλά ενεργών και παραγωγικών ατόμων ή αν οι νεανικές κοινωνίες καταφέρουν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά το μεγάλο και αυξανόμενο αριθμό νέων ανθρώπων, μπορούν να πετύχουν οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνική ανάπτυξη. Η ικανότητα των κοινωνιών να αντιληφθούν τα πλεονεκτήματα της δημογραφικής μεταβολής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από επαρκείς επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, παράλληλα με την κατάλληλη αξιοποίηση των φυσικών πόρων. Περαιτέρω, για να υπάρξει και όφελος για το περιβάλλον από τη δημογραφική μεταβολή, απαιτούνται πολιτικές για τη μετάβαση στην πράσινη οικονομία και τη βιώσιμη ανάπτυξη⁸².

Συμπερασματικά, με βάση όσα εκτέθηκαν, μπορεί οι αλλαγές στο μέγεθος του πληθυσμού να έχουν σημαντικές συνέπειες για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά εξίσου σημαντικές συνέπειες έχουν και οι υπόλοιπες δημογραφικές μεταβολές. Έχει σημασία ο αυξανόμενος πληθυσμός των ανθρώπων, αλλά εξίσου μεγάλη σημασία έχουν ο τόπος που θα μείνει αυτός ο πληθυσμός, η ηλικία του καθώς και ο τρόπος ζωής τους: πως ζουν, τι παράγουν και τι καταναλώνουν. □

⁸² <http://www.unfpa.org/> (United Nations Population Fund)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο παγκόσμιος πληθυσμός έχει ξεπεράσει τα 7 δισεκατομμύρια και αναμένεται να αυξηθεί σε πάνω από 9 δισεκατομμύρια έως το 2043.

Οι δημογραφικές τάσεις σήμερα χαρακτηρίζονται από μια διαρκώς αυξανόμενη απόκλιση τόσο μεταξύ κρατών όσο και μεταξύ περιφερειών ενός κράτους. Ενώ πολλές από τις φτωχότερες χώρες εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται από ταχεία αύξηση του πληθυσμού τους, άλλες, στις οποίες έχει επέλθει η δημογραφική μετάβαση, αντιμετωπίζουν την ταχεία γήρανση του πληθυσμού, αλλά και τη μείωση του πληθυσμού σε ορισμένες περιπτώσεις. Επιπλέον, η μετανάστευση, νόμιμη και παράνομη, σε διεθνές επίπεδο έχει αυξηθεί κατακόρυφα και πολλές χώρες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολύ υψηλά ποσοστά αστικοποίησης⁸³.

Αυτές οι δημογραφικές μεταβολές επηρεάζουν την ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο.

Έτσι, η πρόκληση του αιώνα είναι η εξεύρεση λύσης στο πρόβλημα της ικανοποίησης των αυξανόμενων αναγκών και προσδοκιών του αυξανόμενου πληθυσμού και παράλληλα της τροποποίησης των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης ώστε να επιτευχθεί ένα βελτιωμένο μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης και να ενισχυθούν οι δεσμοί ανάμεσα στην ανάπτυξη και την ταχεία μεταβολή των πληθυσμών.

Η δημογραφικές μεταβολές έχουν μεγάλη σημασία για τη βιώσιμη ανάπτυξη

Η αύξηση του πληθυσμού, η γήρανση του πληθυσμού και η μείωση του πληθυσμού, καθώς και η μετανάστευση και η αστικοποίηση, επηρεάζουν σχεδόν όλους τους στόχους ανάπτυξης που είναι στην κορυφή όλων των εθνικών και παγκόσμιων πολιτικών για την ανάπτυξη. Μπορούν να επηρεάσουν την κατανάλωση, την παραγωγή, την απασχόληση, την κατανομή του εισοδήματος, τη φτώχεια και την κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων. Περιπλέκουν επίσης τις προσπάθειες για διασφάλιση καθολικής πρόσβασης στην υγεία, την εκπαίδευση, τη στέγαση, την αποχέτευση, το νερό, τα τρόφιμα και την ενέργεια.

⁸³ βλ. Coleman, D., Population Regulation: A Long-Range View, in The state of population theory: forward from Malthus, ed. Coleman, D., Schofield, R., Blackwell, Oxford, 1986, pp.14-41

Η αύξηση του πληθυσμού, ειδικότερα, επιβαρύνει τους πόρους του πλανήτη (το νερό, τα δάση, τη γη και την ατμόσφαιρα), συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή και θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Ωστόσο, οι δημογραφικές μεταβολές όχι μόνο επηρεάζουν κρίσιμους στόχους της ανάπτυξης αλλά και εκείνες επηρεάζονται από κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές αλλαγές⁸⁴.

Οι δημογραφικές μεταβολές και ειδικότερα η πληθυσμιακή αύξηση δε δημιουργούν μόνο προβλήματα, αλλά παρέχουν επίσης σημαντικές ευκαιρίες για βιώσιμη ανάπτυξη. Η πτώση στα επίπεδα γονιμότητας και η βραδύτερη αύξηση του πληθυσμού, για παράδειγμα, οδηγεί σε αυξημένη συγκέντρωση του πληθυσμού σε ηλικιακές ομάδες που είναι ικανές να εργαστούν, και άρα μπορεί να επιτρέψει στις χώρες να πετύχουν οικονομική ανάπτυξη.

Η μετανάστευση μπορεί να είναι ένας παράγοντας – καταλύτης της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης⁸⁵. Σήμερα, περισσότεροι από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι εξαρτώνται από τη διεθνή και την εσωτερική μετανάστευση για να ξεφύγουν από τη φτώχεια και τις συγκρούσεις, να προσαρμοστούν στις περιβαλλοντικές και οικονομικές κρίσεις, και να πετύχουν βελτίωση του εισοδήματος, της υγείας, της εκπαίδευσης και των οικογενειών τους. Το ύψος των εμβασμάτων σε ετήσια βάση προς τις αναπτυσσόμενες χώρες προσεγγίζει τα 500 δισεκατομμυρίων δολάρια, ενώ η δυνητική εξοικονόμηση χρημάτων από τη μείωση του κόστους της μετανάστευσης θα μπορούσε να είναι παρόμοιας κλίμακας.

Η αστικοποίηση, επίσης, μπορεί να είναι μια ισχυρή κινητήρια δύναμη της βιώσιμης ανάπτυξης. Η υψηλότερη πυκνότητα πληθυσμού δίνει τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις να παρέχουν πιο εύκολα τις βασικές υποδομές και υπηρεσίες σε αστικές περιοχές με σχετικά χαμηλό κόστος ανά κάτοικο. Οι βιώσιμες πόλεις συνεπάγονται βελτίωση των συνθηκών των πληθυσμών σε αγροτικές περιοχές, ήτοι καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες όπως η εκπαίδευση και η υγειονομική περίθαλψη, ενώ παράλληλα οι αγροτικές κοινωνίες ενισχύονται οικονομικά. Επιπλέον, η αστικοποίηση μπορεί να

⁸⁴ O'Brien, R., Williams, M., *Global Political Economy. Evolution and Dynamics*, 4th edition, Hampshire, 2013, Palgrave Macmillan, pp. 242-260

⁸⁵ βλ. Πουλοπούλου, Η. Ε., *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα, 2007, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 327-329

επιφέρει εξοικονόμηση ενέργειας, ιδιαίτερα στους τομείς της στέγασης και των μεταφορών⁸⁶.

Ωστόσο, τα οφέλη των δημογραφικών μεταβολών, της αστικοποίησης και της μετανάστευσης δεν προκύπτουν αυτόματα. Το αν η δυναμική του πληθυσμού θέτει κινδύνους ή δημιουργεί ευκαιρίες, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εφαρμοζόμενες πολιτικές.

Πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις και να αξιοποιηθούν οι ευκαιρίες των δημογραφικών μεταβολών για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης

Οι δημογραφικές μεταβολές είναι το αποτέλεσμα των ατομικών επιλογών και ευκαιριών. Για να αξιοποιηθούν οι ευκαιρίες της δημογραφικής μεταβολής για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, οι χώρες θα πρέπει να προσπαθήσουν να διευρύνουν και όχι να περιορίζουν τα ατομικά δικαιώματα. Τα κράτη πρέπει να εργαστούν για τη διεύρυνση των ανθρώπινων επιλογών, την εφευρετικότητα, τη δημιουργικότητα και την ανθεκτικότητα, με την υιοθέτηση πολιτικών που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, το φύλο και τη διαφορετικότητα⁸⁷.

Οι πολιτικές που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διαφορετικότητα των δύο φύλων, όπως η προώθηση και διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης στη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και τα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων του εθελοντικού οικογενειακού προγραμματισμού, καθώς και στην εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της ολοκληρωμένης σεξουαλικής αγωγής, μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στον κόσμο και τις κοινωνίες. Όλα μαζί, αυτά τα μέτρα βοηθούν να αποφευχθούν οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, οι εφηβικές εγκυμοσύνες, να περιοριστεί η βρεφική και μητρική θνησιμότητα και να μειωθεί η βία κατά των γυναικών και οι μη ασφαλείς τεχνητές διακοπές της εγκυμοσύνης. Μπορούν επίσης να βοηθήσουν στην καταπολέμηση του AIDS και άλλων σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, τα οποία εξακολουθούν να θερίζουν εκατομμύρια ζωές κάθε χρόνο⁸⁸.

⁸⁶ βλ. Βλάχου, Α., Περιβάλλον και φυσικοί πόροι. Οικονομική θεωρία και πολιτική, Τόμος Α', Αθήνα, 2001, Εκδόσεις Κριτική, σελ. 287-290

⁸⁷ βλ. Barker, T., Scricciu, S., Taylor, D., Climate change, social justice, and development, Society for international development, Vo. 51, 2008

⁸⁸ βλ. Sachs, W., Climate change and human rights, Society for international development, Vol. 51, 2008

Οι πολιτικές που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διαφορετικότητα των δύο φύλων είναι επίσης ζωτικής σημασίας στο πλαίσιο της χαμηλής γονιμότητας και της ταχείας γήρανσης του πληθυσμού ή της μείωσης του πληθυσμού. Οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της χαμηλής γονιμότητας θα πρέπει να προωθούν μια καλύτερη ισορροπία μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και την εξασφάλιση της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, όπως η φροντίδα των παιδιών και η κοινωνική προστασία. Επιπλέον, με την εφαρμογή πολιτικών χωρίς διακρίσεις θα μπορούν οι ηλικιωμένοι να συμβάλουν πλήρως στην κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα θα λαμβάνουν τη φροντίδα, τις υπηρεσίες και την κοινωνική προστασία που χρειάζονται. Οι δημοσιονομικές πολιτικές, η κοινωνική προστασία και η ύπαρξη ή μη συστημάτων οικονομικής στήριξης για τις οικογένειες μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις για το μέγεθος της οικογένειας.

Μια προσέγγιση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι εξίσου ζωτικής σημασίας στον τομέα της μετανάστευσης, η οποία θα πρέπει να σχεδιαστεί με πλήρη σεβασμό προς τα δικαιώματα των μεταναστών και δη των εργαζομένων μεταναστών. Τέτοιες πολιτικές μπορούν να δημιουργήσουν μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη από τη μετανάστευση, με παράλληλη εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών. Κατά την επιλογή βιώσιμων προτύπων εγκατάστασης και πολιτικών για την αντιμετώπιση της αστικοποίησης, στο επίκεντρο θα πρέπει να βρίσκονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τι πρέπει να γίνει⁸⁹

Οι ευρείες διαβουλεύσεις σχετικά με τη δυναμική του πληθυσμού έχουν δείξει σαφώς τη σημασία της ενσωμάτωσης των εξής προτεραιοτήτων στο πλαίσιο της ατζέντας για την ανάπτυξη:

1 Ενίσχυση του σχηματισμού και της διαμόρφωσης του ανθρώπινου κεφαλαίου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, με ιδιαίτερη έμφαση στην υγεία, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας και των δικαιωμάτων· στην εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της ολοκληρωμένης σεξουαλικής αγωγής· στη μείωση της φτώχειας μέσω της αξιοπρεπούς εργασίας και της κοινωνικής

⁸⁹ <http://www.unfpa.org/>

προστασίας· στα ανθρώπινα δικαιώματα, στην απαγόρευση των διακρίσεων, στις ίσες ευκαιρίες, στη χειραφέτηση των γυναικών και στη συμμετοχή των νέων.

Το αν οι χώρες είναι σε θέση να αδράξουν τα οφέλη που συνδέονται με την επιβράδυνση της αύξησης του πληθυσμού, καθώς και τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από τη γήρανση του πληθυσμού εξαρτάται από τη δέσμευση για επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων. Πράγματι, η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού είναι σημαντική σε όλα τα στάδια του κύκλου ζωής.

Απαιτείται συντονισμένη προσπάθεια για να διασφαλισθεί ότι οι νέοι άνθρωποι θα έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγειονομική περίθαλψη, και ευκαιρίες αξιοπρεπούς εργασίας. Οι επενδύσεις στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο ενισχύει τη δυνατότητα απασχόλησης των νέων, θα πρέπει να συμπληρωθούν με οικονομικές πολιτικές που προωθούν τις παραγωγικές επενδύσεις και συμβάλουν στη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους ανθρώπους.

Για να αδράξουν τα οφέλη που παρουσιάζονται με τη γήρανση του πληθυσμού, οι χώρες θα πρέπει να προωθήσουν την ενεργό και υγιή γήρανση των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Αυτό απαιτεί επαρκή πρόσβαση στην κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων και της υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και επενδύσεις στη συνεχή εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση, η οποία συμπληρώνεται από πολιτικές ενάντια στις διακρίσεις σε βάρος των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας.

2 Να αναδειχθούν τα αναπτυξιακά οφέλη της μετανάστευσης, με έμφαση στη διασφάλιση των δικαιωμάτων, στην ασφάλεια των μεταναστών και στην καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών. Επιπλέον, αναγνώριση του ότι υπάρχουν αναπτυξιακά οφέλη της μετανάστευσης τόσο για τις χώρες αποστολής όσο και τις χώρες υποδοχής.

Η μετανάστευση επιτρέπει στους ανθρώπους να ξεφύγουν από ακραίες καταστάσεις και να αναζητήσουν μια πιο ελπιδοφόρα ζωή. Η μετανάστευση και οι πόροι που παράγει, με τη μορφή των επενδύσεων της διασποράς, τα εμβάσματα των εργαζομένων, και τη μεταφορά γνώσεων και δεξιοτήτων, μπορεί να ενισχύσει τις ικανότητες κάθε ατόμου και της ανθρώπινης ανάπτυξης σε επίπεδο νοικοκυριού - τόσο

στη χώρα προέλευσης όσο και προορισμού - και μπορεί επίσης να συμβάλει στην τοπική και εθνική ανάπτυξη, εν μέρει μέσω της προώθησης ανθεκτικότητας για την αντιμετώπιση των οικονομικών και περιβαλλοντικών κινδύνων.

Ωστόσο, πολλοί μετανάστες εξακολουθούν να αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους ή είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων, και πάρα πολλοί στερούνται βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες. Μετανάστες - ιδίως οι πιο ευάλωτες ομάδες, όπως οι γυναίκες, τα παιδιά, οι έφηβοι και οι νέοι, οι παράνομοι μετανάστες, οι οικιακοί βοηθοί, και οι προσωρινοί και χαμηλής ειδίκευσης εργαζόμενοι - συχνά στερούνται επαρκούς προστασίας, ιδίως όσον αφορά τα εργασιακά τους δικαιώματα, την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, την υγειονομική περίθαλψη και άλλες δημόσιες υπηρεσίες.

Για να αξιοποιηθούν τα αναπτυξιακά οφέλη της μετανάστευσης, οι χώρες πρέπει να θεσπίσουν ολοκληρωμένες, ισορροπημένες και χωρίς αποκλεισμούς εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση, και ταυτόχρονα να ενισχυθούν οι διμερείς, περιφερειακές και παγκόσμιες συνεργασίες στον τομέα της μετανάστευσης. Οι χώρες θα πρέπει επίσης να εργαστούν για τη μείωση του κοινωνικού και οικονομικού κόστους της μετανάστευσης, συμπεριλαμβανομένης της διευκόλυνσης της μεταφοράς των εμβασμάτων και μειώνοντας τις δαπάνες των μεταφορών αυτών. Τέλος, οι χώρες θα πρέπει να λάβουν μέτρα για τη διασφάλιση της μεταφοράς των κεκτημένων δικαιωμάτων και παροχών πέραν των συνόρων, συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων γήρατος.

3 Δημιουργία βιώσιμων πόλεων που μπορούν να ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις για επιβίωσή και υπηρεσίες, με παράλληλη ενίσχυση των δεσμών μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των αγροτικών κοινοτήτων. Μέχρι το 2050 το ποσοστό των ανθρώπων που ζουν σε πόλεις και κωμοπόλεις σε παγκόσμιο επίπεδο αναμένεται να ανέλθει περίπου στο 67%. Η ταχέως αυξανόμενη κυριαρχία των πόλεων τοποθετεί τη διαδικασία της αστικοποίησης μεταξύ των πιο σημαντικών παγκόσμιων κοινωνικών μετασχηματισμών του 21^{ου} αιώνα.

Με την πρόβλεψη της αστικοποίησης, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα του οικισμού, καθώς και τη διαχείριση της αστικής ανάπτυξης ως μέρος των αντίστοιχων

στρατηγικών ανάπτυξης, οι κεντρικές κυβερνήσεις και οι τοπικές αρχές μπορούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της αστικής ανάπτυξης. Οι πόλεις υπήρξαν πάντα κέντρα ανάπτυξης, καινοτομιών και τεχνών, και με σωστή διοίκηση – διαχείριση, οι πόλεις συμβάλλουν σημαντικά στην κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

4 Ενίσχυση των εθνικών δυνατοτήτων για τη συλλογή, τη χρήση και την ανάλυση πληθυσμιακών δεδομένων και προβλέψεων. Οι στρατηγικές ανάπτυξης με επίκεντρο τον άνθρωπο θα πρέπει συστηματικά να εξετάσουν τις αλλαγές στον αριθμό, την ηλικία και τον τόπο κατοικίας των ανθρώπων. Να χρησιμοποιούν πληθυσμιακά δεδομένα και προβλέψεις για την ενημέρωση των αναπτυξιακών στόχων και δεικτών, καθώς και τις πολιτικές και τα προγράμματα. Οι παραγωγοί των δεδομένων θα πρέπει συστηματικά να συνυπολογίζουν τα σχετικά κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία κατά φύλο, ηλικία και τοποθεσία.

Η πρόκληση της μείωσης της φτώχειας και της προώθησης της ανθρώπινης ευημερίας, με ταυτόχρονη εξασφάλιση της βιωσιμότητας του φυσικού περιβάλλοντος, είναι αδιαχώριστα από τα πληθυσμιακά πρότυπα και τις τάσεις.

Τα μέσα της αξιοποίησης των ευκαιριών που προσφέρονται από τη δυναμική του πληθυσμού, θα πρέπει να βασίζονται σε πιο αποτελεσματική και πιο ισχυρή σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο συνεργασία, με έμφαση στην ανταλλαγή γνώσεων και την τεχνική και οικονομική βοήθεια, που θα επιτρέπει στις χώρες να υιοθετήσουν πολιτικές βασισμένες σε αποδείξεις και δικαιώματα πλήρως επικαιροποιημένες με τα δεδομένα του πληθυσμού, τις προβλέψεις και τις αναλύσεις.

Το μέγεθος του πληθυσμού δεν είναι πρόβλημα

Στον σημερινό κόσμο δεν υπάρχει χώρος για καταναγκαστικά μέτρα ελέγχου του πληθυσμού ή για τον καθορισμό δημογραφικών στόχων. Οι πολιτικές αυτές είναι αντίθετες προς το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και η εμπειρία έχει δείξει ότι τα μέτρα αυτά είναι πιθανό να είναι αντιπαραγωγικά σε μακροπρόθεσμη βάση. □

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

A. ΒΙΒΛΙΑ

1. Βλάχου, Α. (2001) «Περιβάλλον και φυσικοί πόροι. Οικονομική θεωρία και πολιτική, Τόμος Α΄», Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική
2. Bondestam, L., Bergstrom, S. (1980) “Poverty and population control”, London, Academic Press
3. Γεωργόπουλος, Αλ. (2000) «Γη ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg
4. Caselli, G., Vallin, J. et al (2005) “Demography - Analysis and Synthesis: A Treatise in Population”, Academic Press
5. Coles, A. (edt.), Wallace, T. (edt.), (2005) “Gender, Water and Development”, Oxford, Berg
6. Cook, N.-D. (1998) “Born to Die: Disease and New World Conquest, 1492-1650”, New York, ed. Cambridge University Press
7. Elliot, J., A. (2006) “An Introduction to Sustainable Development”, New York, Routledge
8. Faucheux, S., Noel, J., F. (2007) «Οικονομική των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg
9. Hardoy, J.-E., Satterthwaite, M.D., (2001) “Environmental problems in an urbanizing world”, London, ed. Earthscan
10. Huesemann, M., Huesemann, J. (2011) “Technofix: Why Technology Won’t Save Us or the Environment –Unintended Consequences of Technological Revolutions”, Canada, ed. New Society Publishers
11. Johnson, S. (1988) “World Population and the United Nations: Challenge and Response”, Cambridge University Press
12. Kamp, J. (2003) “Because People Matter: Building an Economy for Everyone”, ed. Paraview Special Editions
13. Klatzmann, J. (1975) “Nourrir dix milliards d’hommes?”, Paris, Presses Universitaires de France
14. Neil, L., (2008) “Climate change and adaptation”, London, Earthscan

15. O'Brien, R., Williams, M. (2013) "Global Political Economy. Evolution and Dynamics, Fourth edition", Hampshire, Palgrave Macmillan
16. Πλάτωνας, «Πολιτεία», Βιβλίο 5
17. Πουλοπούλου, Η. Ε. (2007) «Η μεταναστευτική πρόκληση», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
18. Rollet, C. (2007) «Ο πληθυσμός του πλανήτη – 6,5 δις σήμερα, αύριο πόσα;», Μετάφραση Κολαίτη Ρίτα, Κασταλία Εκδόσεις
19. Ρουμελιώτης, Π. (2009) «Προς έναν πολυπολικό κόσμο», Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη
20. Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γ. (1990) «Διεθνής Προστασία του περιβάλλοντος», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
21. Σωτηρόπουλος, Δ., Χουλιάρης, Α., Ρούσσο, Σ., Σκλιας, Π. (2005) «Ο Τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις», σειρά Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
22. Tellier, L.-N. (2009) "Urban world history: an economic and geographical perspective", Presses de l' Université du Quebec
23. Τσάλτας, Γ. (2003) «Αφρική και ανάπτυξη, η τελευταία παγκόσμια πρόκληση / ευκαιρία», Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη
24. Τσάλτας, Γ. (2010) «Αναπτυξιακό φαινόμενο και τρίτος κόσμος», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
25. Vallin, J. (1989) «Ο πληθυσμός της Γης», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg

B. ΑΡΘΡΑ

1. Abramitzky, R., Braggion, F. (2003) "Malthusian and Neo-Malthusian Theories", The Oxford Encyclopedia of Economic History, Oxford University Press, Vol. 3
2. Barker, T., Scricciu, S., Taylor, D. (2008) "Climate change, social justice, and development", Society for international development, Vo. 51
3. Biraden, J.-N. (2003) "L' évolution du nombre des homes", Population et Sociétés, No. 394

4. Birdsall, N. (1994) “Government, Population and Poverty: A Win-Win Tale”, in Lindahl-Kiessling, K., Landberg H. (ed.), Population, economic development, and the environment: The Making of Our Common Future, Oxford University Press
5. Coleman, D. (1986) “Population Regulation: A Long-Range View”, in “The state of population theory: forward from Malthus”, ed. Coleman, D., Schofield, R., Blackwell, Oxford, pp.14-41
6. Deevey, E.S. (1960) “The Human Population”, Scientific American, Vol. 203
7. Galton, F. (1904) “Eugenics: its Definition, Scope and Aims”, The American Journal of Sociology, Vol. 10, No. 1
8. Hesketh, T., Lu, L., et al (2005) “The Effect of China’s One-Child Family Policy after 25 Years”, The New England Journal of Medicine, 353(11)
9. Κατσιμπάρδης, Κ. (2005) «Κλιματικές αλλαγές: οι επιπτώσεις τους στις παράκτιες ζώνες και η αναγκαιότητα προσαρμογής», στο Τσάλτας, Γ. (επιμ.) «Αειφορία και περιβάλλον, Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα», Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη
10. Kelman, I., West, J.J. (2009) “Climate change and Small Island Developing States”, Ecological and Environmental Anthropology, Vol.5, No.1
11. Loewe, M. (2012) “Post 2015: How to Reconcile the Millennium Development Goals (MDGs) and the Sustainable Development Goals (SDGs)?”, Briefing Paper 18/2012, German Development Institute, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://post2015.files.wordpress.com/2013/01/loewe-2012-post-2015-mdgs-and-sdgs-english.pdf> (Τελευταία πρόσβαση: 27/08/2014)
12. Malthus, T. (1798) “An essay on the principle of population”, London, available at <http://www.esp.org/> (Retrieved: 27/08/2014)
13. Petters, D., Garg, A. et al. (2008) “Poverty and Access to Health Care in Developing Countries”, Annals of the New York Academy of Sciences, Vol. 1136
14. Πλατιάς, Χ. (2003) «Η αναζήτηση βιώσιμης λύσης για το κλίμα: προς διαμόρφωση μιας παγκόσμιας κλιματικής πολιτικής», στο Τσάλτας, Γ. (επιμ.) «Γιοχάνεσμπουργκ – Το περιβάλλον μετά τη συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την αειφόρο ανάπτυξη», Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη
15. Sachs, W. (2008) “Climate change and human rights”, Society for international development, Vol. 51

16. Samuelson, P. (1975) “The optimum growth rate for population”, *International Economic Review*, Vol. 16, No. 3
17. Tandon, U. (2011) “Family Planning in India: A Study of Law and Policy”, *Journal of Constitutional and Parliamentary Studies*, Vol. 45, Nos. 3-4, available at <http://paa2010.princeton.edu/papers/101217> (Retrieved: 27/08/2014)
18. Τσάλας, Γρ. (2009) «Ο δρόμος προς την Κοπεγχάγη», *Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3347&catid=1> (Τελευταία πρόσβαση: 02/09/2014)
19. Tsosie, R., (2007) “Indigenous Peoples and environmental justice: the impact of climate change”, *University of Colorado Law Review*, Vol. 78

Γ. ΚΕΙΜΕΝΑ – ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ – ΕΚΘΕΣΕΙΣ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

1. United Nations General Assembly (2012) Resolution 66/288, The future we want
2. United Nations Population Fund (UNFPA) (2013) Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics
3. United Nations Population Division (UNPD) (2004) World Population to 2300, New York, ed. United Nations
4. Rosenthal, E. (2012) Nigeria Tested by Rapid Rise in Population, *The New York Times*
5. United Nations (1992) Agenda 21, Rio de Janeiro
6. United Nations (1984) Mexico City Declaration on Population and Development, Mexico City
7. United Nations (2013) World Population Policies 2013, New York, ed. United Nations

Δ. ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

1. <http://www.unfpa.org/>
2. <http://www.sevbcasd.org.gr/>
3. <http://www.unmillenniumproject.org/>
4. <http://www.unfpa.org/>
5. <http://www.un.org/>

6. <http://www.learnnc.org/>
7. <http://www.pbs.org/>
8. <http://science.nationalgeographic.com/>
9. <http://www.eiilmuniversity.ac.in/>
10. <http://users.adam.com.au/bstett/>
11. <http://sundaramponnusamy.hubpages.com/>
12. <http://www.universityofcalicut.info/>